

Česká zemědělská univerzita v Praze

Fakulta agrobiologie, potravinových a přírodních zdrojů

Zahradnictví

**Fakulta agrobiologie,
potravinových a přírodních zdrojů**

**Historie zimních zahrad, jejich sortiment
a využití v Evropě.**

Bakalářská práce

**Autor práce: Dominika Junková
Zahradnictví/HORTIB**

Vedoucí práce: Ing. Pavel Matiska, Ph.D.

© 2024 ČZU v Praze

Čestné prohlášení

Prohlašuji, že svou bakalářskou práci "Historie zimních zahrad, jejich sortiment a využití v Evropě" jsem vypracovala samostatně pod vedením vedoucího bakalářské práce a s použitím odborné literatury a dalších informačních zdrojů, které jsou citovány v práci a uvedeny v seznamu literatury na konci práce. Jako autorka uvedené bakalářské práce dále prohlašuji, že jsem v souvislosti s jejím vytvořením neporušila autorská práva třetích osob.

V Praze dne 26.4. 2024

Poděkování

Ráda bych touto cestou poděkovala vedoucímu práce panu Ing. Pavlu Matiskovi, Ph.D. za odborné konzultace.

Zároveň děkuji své rodině za trpělivost a podporu.

Souhrn

Tato práce informuje o historické skutečnosti zimních zahrad, jejich vývoji a jakým způsobem byly tyto zahrady využívány.

Práce studuje, jaké se používaly rostliny pro jejich osázení v různém historickém období a studuje jejich dovoz a pěstování. Je zde popsán i kulturní význam v jednotlivém období a vývoj zahradního umění spojené s těmito stavbami. Seznamuje s důvody vzniku oranžerií a jejich využitím. Práce se zabývá i technickou stránkou těchto staveb společně s jejich vybavením. Obsahuje i přehled známých zimních zahrad v Evropě a jejich porovnání se současností.

Vývoj zimních zahrad a jejich sortiment se lišil dle technologických a finančních možností a u popsáných zimních zahrad jsem zjistila, že jsou většinou využívány pro kulturní účely.

Práce shrnuje nebývalou historii zimních zahrad a jejich sortiment a poskytl tak shrnutí vzestupu a pádu těchto historicky cenných děl.

Klíčová slova: zimní zahrady, sortiment květin, historie

Summary

This bachelor thesis informs about the historical reality of conservatories, their development, and how these gardens were used.

Subsequently, this thesis studies what plants were used for planting in different historical periods and examines their importation and cultivation. The cultural significance in the individual period and the development of garden art associated with these buildings are also described here. It introduces the reasons for the creation of orangeries and their use. The work also deals with the technical side of these buildings together with their equipment. An overview of well-known European winter gardens and their comparison with the present is also included.

The development of conservatories and their range variety according to technological and financial possibilities was described, and it has been found that the conservatories are primarily used for cultural purposes.

The work summarizes the unprecedented history of conservatories and their assortment, thus summarizing the rise and fall of these historically valuable works.

Keywords: conservatories, assortment of flowers, history

Obsah

1 Úvod	8
2 Cíl práce	9
3 Literární rešerše – Historie zimních zahrad, jejich sortiment a využití v Evropě	10
3.1 Historie zimních zahrad	10
3.1.1 Zimní zahrady-oranžerie a fíkovny	10
3.1.2 16. – 17. století.....	11
3.1.3 18. – 19. století.....	12
3.1.4 Skleníky 20. století	14
3.2 Současnost zimních zahrad	14
3.3 Popis systémů úpravy klimatu historických oranžerií a jejich konstrukce ...	15
3.3.1 Systémy úpravy klimatu v oranžeriích.	15
3.3.2 Vytápění	15
3.3.2.1 Vytápění přímotopnými instalacemi.....	15
3.3.2.2 Ohřev kanálovými systémy	16
3.3.3 Vývoj kovových konstrukcí.....	16
3.4 Sortiment květin v zimních zahradách v jednotlivém období	17
3.4.1 Dobová inventarizace sortimentu v historických oranžeriích	18
3.4.2 Interpretace druhů v dobových seznamech v 16. – 18. století	18
3.4.3 Muškáty.....	19
3.4.4 Agáve.....	21
3.4.5 Sortiment rostlin 19. století	22
3.4.5.1 Kamélie	23
3.4.6 Citrusy v dobových oranžeriích a jejich význam.....	24
3.4.1 Srovnání současného a historického sortimentu	25
3.5 Kulturní význam v jednotlivém období	26
3.5.1 Renesance	26
3.5.2 Baroko	27
3.5.3 Klasicismus	27
3.6 Nejvýznamnější oranžerie v Evropě	29
3.6.1 Francie.....	29
3.6.1.1 Versailles	30
3.6.2 Německo	32
3.6.2.1 Charlottenburg.....	32
3.6.2.2 Sanssouci park.....	33

3.6.3	Rakousko	36
3.6.3.1	Belvedere.....	36
3.6.3.2	Schönbrunn.....	38
3.6.4	Anglie.....	42
3.6.4.1	Hampton court	42
3.6.4.2	Kew gardens	43
3.6.5	Česká republika.....	47
3.6.5.1	Královská zahrada	47
3.6.5.2	Lednice.....	48
3.6.5.3	Dobříš.....	50
3.6.5.4	Kroměříž.....	52
3.7	Tabulka přehledu zimních zahrad v Evropě	54
4	Závěr	60
4.1	Zdroje.....	61
4.2	Literární zdroje	61
4.3	Internetové zdroje	62
5	Seznam použitých obrázků.....	66

1 Úvod

Zimní zahrady jsou nedílnou součástí historie pěstování teplomilných rostlin na našem území. Vývoj těchto staveb je ovlivněn dobou, ve které vznikaly. V Evropě to byla nejprve zahrada ve francouzském Versailles a později se zimní zahrady, historickým názvem oranžerie, rozšířily do většiny šlechtitelských zahrad. Z nejčastějších pěstovaných květin byly nejprve vavříny, granátovníky, fikusy a citrusy. Sortiment se ale během uplynulé doby značně rozšířil o nové druhy. Se začínajícím dovozem teplomilných rostlin ze zámoří, se tedy začaly stavět stavby, které musely chránit rostliny před nepříznivými klimatickými vlivy. Tím se začaly exotické rostliny pěstovat i v našich podmínkách. Nejprve se jednalo o dřevěné rozebíratelné stavby nebo stavby s posuvnými střechami, kterými byly tzv. fíkovny. Později začaly vznikat nerozebíratelné historické oranžerie, které se následně s vývojem materiálu a změnou sortimentu změnily ve tzv. sbírkové skleníky, které můžeme dnes obdivovat v mnoha botanických zahradách. Zimní zahrady mají význam nejen botanický ale i kulturní, protože byly spojovány s blahobytem majitelů, proto jsou nedílnou součástí historie pěstování teplomilných rostlin v našich podmínkách.

2 Cíl práce

Cílem práce je zjistit historická fakta o zimních zahradách. V práci je uvedeno, jakým způsobem byly tyto zahrady využívány, jaký se používal sortiment v různém historickém období, který se stejně jako náročnost staveb v průběhu vývoje měnil. Popisuje i jejich dovoz na naše území a pěstování jednotlivých druhů za určité období. Práce obsahuje přehled známých zimních zahrad v Evropě a jejich srovnání současného a historického sortimentu. V neposlední řadě je zde i kulturní význam těchto památek a porovnání využití budov a jejich sortimentu se současností.

3 Literární rešerše – Historie zimních zahrad, jejich sortiment a využití v Evropě

3.1 Historie zimních zahrad

Historie pěstování teplomilných rostlin začala již před obdobím 16. století, kdy se nejprve teplomilné rostliny pěstované v nádobách zimovaly ve sklepech nebo jiných bezmrazých místnostech. (Křesadlová a Letá, 2021) Poté co se tyto rostliny staly velice oblíbenými se začaly pěstovat a dovážet do Evropy, kde se staly sběratelským prvkem šlechticů a lidu z vyšších tříd. Jak jsem se již zmiňovala, počátky dobových skleníků neboli oranžerií jsou nejčastěji na našem území Evropy od 16. století, avšak podle Bašeové (1991) je nejdochovalejší záznam o stavbě pro teplomilné rostliny z letohrádku Královny Anny z dob Rudolfa II., kdy záznam popisoval rozebírání střechy z roku 1575. Největší rozmach měli zimní zahrady v 17. – 19. století. Stavby se stávaly architektonicky cennými a jejich význam nebyl pouze pěstitelský ale i kulturní. Po 20. století tento sběratelský fenomén upadl a dnes už jsou tyto skleníky spíše historickým dílem. Rozhodla jsem se proto tuto velkolepou historii blíže přiblížit a poukázat na jednotlivé změny v průběhu staletí.

3.1.1 Zimní zahrady-oranžerie a fíkovny

Jako první bych nejprve zmínila, že nerozebíratelné oranžerie vznikly zdokonalením fíkoven, a jsou chápány jako historický název zimních zahrad. Historický název oranžerie pravděpodobně vznikl proto, že sortiment počátečních zimních zahrad tvořily právě citrusy. Jedná se tedy o stavbu se stejným účelem a jiným názvem. Dle Křesadlové et al. (2015) se v počátcích jednalo o stavby s velkými okny, a díky zdokonalování výroby tabulového skla se zvětšovala také zasklená plocha konstrukce těchto staveb. Pro tyto potřeby jsou oranžerie (novějším názvem zimní zahrady) označovány všechny stavby, které byly určeny jak pro přezimování rostlin v zimních měsících, tak i k pořádání společenských akcí v měsících letních. Název zůstal stejný, i když stavby zůstávaly prázdné. Tyto budovy se brzy začaly označovat také jako studené skleníky. Mezi skleníkem a zimní zahradou není zcela definován rozdíl, nejspíš se změnil název z důvodu jiného, více proskleného vzhledu stavby. K porovnání s fíkovnou můžeme využít knihu od Bašeové (1991), kde se dovíme, že se střecha fíkovny na léto rozebírala a ukládala do kolny a před nečekaným chladem, kde se poté rostliny chránily příkrývkami. Nejednalo se tedy o nerozebíratelnou stavbu, jako je

tomu u oranžerií. Postupem času se stavby tedy měnily, zlepšovaly a přizpůsobovaly účelům a sortimentu. Ačkoliv se název stavby v průběhů let mění, její funkce je však stejná.

3.1.2 16. – 17. století

Začátek staveb v 16. století pro pěstování subtropických a tropických rostlin v našem pásmu není až tak dokumentárně zachován, podle výstupu Křesadlové a Leté (2021) víme, že stavby pro teplomilné rostliny byly dříve tvořené tak, že se konstrukce ze dřeva dala rozebírat dle potřeby a nároků rostlin. Rostliny se pěstovaly buď v zemi, nebo v nádobách pro lepší mobilizaci. Tyto stavby byly spíše užitkové pro zimování rostlin a na počátku byl vzhled těchto budov převážně ze dřeva, občas se zdmi a velkými okny situovanými na jih. Kořeny rostlin a střecha se v zimním období chránily a izolovaly pomocí vrstvy sena. V letních měsících se střecha konstrukce odkládala, aby rostliny měly dostatek světla a tepla. Často byl zde na počátku pěstován oblíbený fikovník právě v těchto rozebíratelných takzvaných fikovníkách. Rozebírání střechy bylo ale na tu dobu velice náročné, a tak tyto stavby pro teplomilné rostliny nebyly až tak časté. Budování těchto dočasných staveb je na našem území doloženo od 70. let 16. století v Královské zahradě v Praze, od roku 1646 do konce 17. století z Lednice, nebo Květné zahrady v Kroměříži (1671). První obrazově i písemně podložené záznamy oranžerii, která se značí stálostí a nerozebíratelností pochází z roku 1601 opět z Královské zahrady na Pražském hradě. Poté zprávy o oranžeriích z důvodu třicetileté války nejsou a objevují se až na přelomu 17. – 18. století, tedy v baroku. Dle Křesadlové et al. (2022) se v baroku oranžerie stávaly nejen prostorem pro zimování rostlin, ale samy představovaly prostředek prezentace majitelů. Oranžerie začaly hrát důležitou roli v kompozici celé zahrady a na stavbě se reflektovala architektura a soudobé umělecké styly. Druhá polovina 17. století byla dobou zotavování se z dlouhé války, několika morových epidemií, nového tentokrát úspěšného střetu s osmanskou říší, ale i dobou vzniku prvních manufaktur a počínající konjunktury. Tato doba vytvořila odrazový můstek pro architektonický převrat. Aristokracie i církve se snažila zapomenout na hrůzy války a vše zahladit okázalostí a slavnostmi. Oči Evropy se upíraly na francouzský královský dvůr. Proto mají výrazný vliv na vývoj zahradního umění v Evropě bezesporu zahrady ve Versailles, které byly vybudovány pro francouzského krále Ludvíka XIV. (1638–1715). Zahrady ve Versailles se prostřednictvím množství dobových ilustrací a knih staly inspirací pro mnohé další zámecké areály. Král Ludvík byl velkým sběratelem a milovníkem citrusů, a proto byla jeho oranžerie obecně

známa. Důležitým centrem vývoje oranžerií a jejich rozmach na našem území v Evropě bylo v Drážďanech. Zahrady ve Versailles údajně navštívil krátce po dokončení oranžerie v roce 1687 saský kurfiřt a polský král August II. Silný (1670–1733). Byl zahradou u krále Ludvíka tak ohromen, že komplex v Drážďanech, byl konstruován jako velká oranžerie, později se však areál začal užívat i pro jiné účely. Díky tomu se oranžerie velkolepého stylu začaly budovat po celé Evropě a těšili se velké oblibě. V závěru 17. století přichází vrcholná fáze barokní kultury. Zahrady byly navrhovány společně se zámeckou budovou jako velkolepé komplexní umělecké dílo. Architektura oranžerií proto dosahovala vysoké umělecké úrovně. Řada informací o přesné podobě a umístění budov není bohužel dochována a díky fideikomisním spisům víme spíše o sortimentu a kultivaci rostlin.

3.1.3 18. – 19. století

V první polovině 18. století dle Křesadlové et al. (2022) kulminuje zájem o pěstování citrusů a oranžerie tak nechyběly v žádné významnější zahradě jak u šlechtických sídel, tak v bohatých kláštrech. Jejich stavební vývoj se ubíral několika směry. Existovaly vedle sebe oranžerie plnící funkci hospodářskou ale i stavby, které plnily spolu s pěstovanými rostlinami v zahradě výraznou reprezentační funkci. Tomu odpovídala kvalita jejich architektury a umělecké dobové směry. Pěstování exotických rostlin neztrácelo svou alternativu ani později a objekty oranžerií se objevují na prestižních místech kompozice i u rokokových areálů v druhé polovině 18. století. Oranžerie jako prestižní objekt se tak stala dominantou kompozice ať už umístěna samostatně v prostoru, nebo jako závěr hlavní osy kompozice. Podle nalezených dokumentů byly na našem území barokní oranžerie nejčastěji samostatně stojící přízemní budovy obdélného půdorysu s velkými okny nebo plně prosklenou jižní stěnou ukončenou výraznou fabionovou římsou, tzv. labutím krkem. Fabianova římsa původně chránila dřevěnou konstrukci se skly a byla i dekorativním prvkem. Oranžerie byly v druhé polovině 18. století ozdobeny různými prvky, až už sochařskou výzdobou nebo zvenčí okázalou výmalbou, a plnily funkci nejen pěstitelskou ale i okrasní. Staly se tak důležitým prvkem zahradnické architektury 18. století. Po ukončení napoleonských válek došlo v první polovině 19. století k novému stavebnímu fenoménu. Vznikla i řada zajímavých staveb pro zimování a prezentaci rostlin, a to hlavně v klasicistním stylu. Sbíráni rostlin se pro mnoho šlechticů stalo doslova vášní, za kterou utráceli velké sumy peněz nejen za nákup rostlin, ale také za budování moderních staveb na jejich pěstování. Podle výzkumu Křesadlové a Leté (2021) příchod nových konstrukčních materiálů, především železa a oceli přináší inovace vzhledu. Oranžerie dostaly novou vnější

podobu, ale jejich vnitřní členění se zásadně nezměnilo. Proto v 19. století vznikaly tak zvané skleněné paláce, které měli díky novým stavebním materiálům různé obloukové podoby a mohly se tak honosit svou netradiční krásou oproti předešlým letům. Stále se však jednalo především o stavby odděleného půdorysu, ze severní strany chráněné před chladem obslužnou chodbou. Zde byly umístěny topeniště a další nezbytná technická zařízení pro chod oranžerie. Začaly se ve větší míře používat stavebně oddělené pavilony, a to nejen ve středu staveb jako v baroku ale i na bocích. Sloužily nejčastěji na odpočinek nejen majitelů ale i hostů a na podávání drobného občerstvení. Především z praktických důvodů oranžerie navazovaly na dům zahradníka, nebo byla do obydlí zahradníka přímo integrována. Začaly se stavět i specializované pěstírny, stavby pro jednotlivé druhy jako například kamélie, orchideje a palmy. V druhé polovině 19. století začaly stavby pro zimování rostlin přímo navazovat na obytné budovy a plnily tak funkci zimní zahrady. Tyto stavby bývaly nejčastěji s velkými okny a obdobnou architekturou. Tyto stavby plnily jak funkci pěstitelskou, tak odpočinkovou a okrasní a staly se tak vrcholem pěstitelským i technickým v období oranžerií a zimních zahrad. Největšími milovníky exotických rostlin byli bezpochyby Angličané, ti jako první začaly experimentovat se stavbami ze skla, a kovů. Proto můžeme jako symbolický konec éry oranžerií a skleníku považovat gigantický Křišťálový palác v Londýně postaven v roce 1851.

Obrázek 1: Vzhled Labutího krku oranžerie v Dobříši

Zdroj: https://ubz.zf.mendelu.cz/wcd/w-zf-ubz/projekty/naki-dg18p02ovv007/nmap-historicke-oranzerie/nmap04_historicke_oranzerie_6.pdf

3.1.4 Skleníky 20. století

V období na přelomu 19. a 20. století se skleníky dle Křesadlové et al. (2022) začaly vystavovat i ve městech. Jejich úroveň ale velice klesla díky druhé světové válce, a podlely devastaci pro použití k jiným účelům. Proto se historických kovových konstrukcí obecně dochovalo poměrně malé množství, většina skleníků i oranžerií určených k prezentaci a rekreaci ztratila po roce 1948 svoji původní funkci, zatímco zděné oranžerie, bylo snadnější stavebně upravit pro využití k jiným účelům, kovové konstrukce skleníků byly rozmontovány a materiál zužitkovala průmyslová výroba. Dalším důvodem rozpadu staveb pro zimování teplomilných rostlin v sídlech šlechticů byl nedostatek finančních prostředků. Okázalý životní styl spojován často rozsáhlou stavební činností vyčerpával rodové rozpočty a každá další generace musela tento rozpor mezi příjmy a výdaji řešit. Nejradikálnější situace nastávaly, když původní šlechtic zemřel bez přímých dědiců a majetek tak přecházel na vzdálenější příbuzné či jiné šlechtické rody. Ti neměli příliš velkou motivaci ve sběratelském koníčku pokračovat. Občas byly oranžerie a zimní zahrady změněny čistě kvůli změně vkusu majitele. S postupem doby, množství financí a změnou vkusu se tak oranžerie, zimní zahrady a skleníky rozebíraly a přestavovaly, a proto se jich dnes dochovalo velmi malé množství. Tyto dobové sbírkové skleníky měli velikou zásluhu v pokroku jak pěstitelském, tak i technickém, byly symbolem od 16. do první poloviny 19. století, proto bychom je měli mít v paměti a zbylé zachovalé dobové skleníky chránit, jako památku na tuto velkolepou zahradnickou éru.

3.2 Současnost zimních zahrad

Řada zimních zahrad, které nebyly rozebrány a zcela zničeny (díky válečným konfliktům a nedostatku financí), byly na začátku 21. století v hrozném stavu a ve velmi malém počtu, oproti dřívějším dobám. V dobrém stavu se dochovaly pouze na velice významných místech, kde byly ctěné jako botanické památky po staletí. Na našem území například oranžerie na Pražském hradě, nebo v Lednici. Skromná zimní zahrada se dochovala na zámku Hluboká. V Evropě se tak dochoval skleněný palác například v Rakouském Schönbrunnu, nebo oranžerie navazující na budovu v Anglii v Bowoodu a skleníky v zahradách Kew. Tyto stavby se dochovaly v relativně dobrém stavu, zbytek dnes známých a navštěvovaných oranžerií a zimních zahrad prošly po zchátrání obnovou. Buď se stavba obnovila pro původní účely a slouží tak jako ukázka rostlinných sbírek, popřípadě se z nich staly zcela prosklené

skleníky, nebo se z těchto staveb staly prostory využívány k jiným účelům jako například kavárny, jízdárny nebo ke konání kulturních a společenských akcí a jsou z nich kulturní památky. Stále však nejsou obnoveny všechny a jejich počet je malý. Obnova a následná údržba těchto staveb stojí velké náklady i dnes. V současnosti byl naštěstí učiněn významný krok k poznání této problematiky, a proto se řada odborníků na toto téma snaží, o zachování těchto historických budov pro pěstování exotických rostlin, jako kulturní památku a vzpomínku na velkolepé období, z kterého se můžeme těšit v současnosti.

3.3 Popis systémů úpravy klimatu historických oranžerií a jejich konstrukce

Změnu zahrad přinesly zámořské výpravy, přivážející mimo jiné také exotické rostliny. (Bašeová, 1991). Křesadlová et al. (2015) ve své knize popisuje, že vzhledem k chladnému podnebí většiny Evropy se museli rostliny na zimu přikrývat a ukládat do zateplených místností, proto začaly později vznikat oranžerie. Jejich architektura a technická vybavenost, tedy zejména vytápění a zavlažování se postupně zlepšovalo a později se z oranžerii stal dominantní doplněk zahrad.

3.3.1 Systémy úpravy klimatu v oranžeriích.

Ke kultivaci rostlin je zapotřebí vyhovět fyziologickým potřebám, tedy zajištění určité teploty prostředí v menším rozsahu. Pro zachycení maximálního množství záření dle Křesadlové et al. (2022) má většina staveb orientaci k jihu, což způsobuje přehřívání v jarních a letních měsících. Z toho důvodu se snižování teploty zajišťovalo pasivním opatřením, jako je omezování vstupu záření do vnitřních prostor, nebo využívání komínového efektu, tj. nasávání studeného vzduchu z níže položených částí. Veškerá tyto zařízení tedy používala fyzikální zákonitosti.

3.3.2 Vytápění

3.3.2.1 Vytápění přímotopnými instalacemi

Podle Křesadlové et al. (2015) je vytápění přímotopnými instalacemi nejjednodušší způsob přitápění. Nejdříve byly využívány jednoduchá přenosná kamna a poté zařízení zděná, litinová či kachlová. S vývojem oranžerie směrem k využívání prostoru i pro společenské a reprezentační využití se měnila i podoba topných těles v dekorativní. Pro zvětšení povrchu

konvekce tepla často vznikaly velice členité konstrukce, které byly odlišné od interiérových kamen. Nevýhoda těchto systémů byla nerovnoměrnost vytápění prostoru. V okolí těchto kamen byly vysoké teploty, zato se vzdáleností od kamen teploty prudce klesaly. Zavedení kachlových kamen umožnilo alespoň setrvačnost a akumulaci tepla. Obsluha topeniště byla ve většině případů z chodby ze zadní strany kamen nebo z vnější strany budovy. Poblíž těchto kamen se často nacházely nádrže, které byly jeden metr čtvereční velké a obsahovaly zálivkovou vodu. To umožňovalo zajistit pro rostliny vodu stejné teploty jako byla teplota vzduchu v oranžeriích.

3.3.2.2 Ohřev kanálovými systémy

Ohřev kanálovými systémy z knihy Křesadlové et al. (2015) víme, že počátkem 18. století se ve střední Evropě v pěstebních prostorách začal používat rozvod tepla pomocí kanálů neboli vzniklými dutinami, které rozváděly teplý vzduch z topenišť. Podle topného média je lze rozdělit na starší (jednodušší), využívající horký vzduch z topenišť, a pokročilejší, kdy bylo teplo rozváděno pomocí vody či páry.

3.3.3 Vývoj kovových konstrukcí

Dále se z jiné tištěné monografie Křesadlové et al. (2022) dozvíme, že od poloviny 18. století do poloviny 19. století byla na budování skleníků využívána nejčastěji litina, tedy směs železa s uhlíkem. Tento materiál se vyznačoval vysokou odolností vůči tlaku, ale zároveň nízkou pružností, což jej limitovalo v případě konstrukce tvaru oblouku. Křehkost materiálu byla způsobena relativně vysokou koncentrací uhlíku. Vzhledem ke své odolnosti byla litina velmi vhodná na nosné sloupy konstrukcí. Z toho důvodu na pláštích skleníků litinu postupně nahrazovala tzv. svářková ocel, která měla dostatečnou pevnost a ohebnost, aby bylo možné získat žádoucí tvar konstrukce. Její výhodou bylo, že nosné prvky mohly mít mnohem subtilnější charakter. Nový typ zasklívací lišty využívající propojení skleněných tabulek právě svářkovou ocelí vynalezl J.C. Loudon v roce 1816. Následně se pak zasloužil o její popularizaci a používání. Jeho vynález postupně vyřadil dříve používané dřevěné lišty. I přes vyšší náklady na výrobu oproti litině, se svářková ocel využívala až do doby, než jej nahradila klasická ocel. Ocel byla lehčí a dost pravděpodobně napomohla k lepší manipulaci ve skleníku, oproti těžkému dřevu. Je zde tedy vidět, že sortiment rostlin vyžadoval velmi intenzivní péči a nákladnou složitou konstrukci budov,

pro její vylepšení. Touha pěstovat exotické rostliny v našich podmínkách proto vedla k mnoha pokrokům.

3.4 Sortiment květin v zimních zahradách v jednotlivém období

Od Křesadlové et al. (2022) se můžeme dočíst, že v 16. – 19. století se na našem území rozšiřuje záliba v pěstování exotických rostlin, převážně ze subtropů. Jejich vlastnictví se stalo symbolem bohatství, protože je nebylo snadné získat a pro rostliny byly postaveny drahé speciální stavby pro přezimování. Postupem času se stavby zdokonalovaly a tím se měnil sortiment rostlin v jednotlivém období. V pozdějších letech se nejčastěji jednalo o rostliny pěstované v nádobách.

K získání přehledu dobového sortimentu sloužili především dobové seznamy, které je velice těžké interpretovat. Ze získaných zdrojů knihy Křesadlové et al. (2022), které byly zhotoveny v časovém období 1601-1800 se dozvíme, že zpracováno bylo 65 seznamů rostlin a z nich pouze pět nemělo zmínku o pěstování citrusů. Ve více než 30 % seznamů bylo uvedeno dalších sedm v dobové praxi nejpoužívanějších rostlin. Nejčastěji, v 60 % seznamů, byl zaznamenán vavřík pravý a v polovině granátovník obecný. Ve 30 % - 40 % to byl jasmín, fikovník, agáve americká, juka nádherná a cypřiš. Ve 20–30 % seznamů byly uvedeny: výtečník stejnolistý, rozmarýn, oleandr s jednoduchými i plnými květy, mučenka pravděpodobně druhu mučenka pleťová, jejíž květy se na dobových vyobrazení vyskytuje nejčastěji, a nopál obecný. Jestliže se v seznamu vyskytovala rozmarýna, bylo to často v souvislosti s pěstováním v truhlících a ve velkých počtech desítek kusů. Důvodem bylo využívání rozmarýnu také jako koření. V truhlících se také pěstovaly karafiáty, jak tomu bylo v 11 případech. Překvapivě méně často bylo zaznamenáno pěstování myrty (9 případů), což je stejná početnost jako u kávovníku, olivovníku a zarděnice kohoutí. Jako zajímavost lze uvést pěstování banánovníku a datlové palmy v Jaroměřicích. Jak četností výskytu, tak absolutní početností dominovaly sbírkám citrusy, kterým se budu věnovat v pozdější podkapitole. V pozdějším období 17. – 18. století se v sortimentu začaly vyskytovat i agáve, které tehdy fascinovaly svým netradičním kvetením, které bylo velice výjimečné a velkolepé, proto je doloženo 95 případů do roku 1800 kvetení agáve americké. Rostliny se tak často stávaly turistickou atrakcí. V neposlední řadě je třeba v tomto období zmínit i fenomén pelargonie, které ze začátku byly zimované společně s citrusy v oranžeriích, později se však pro ně tvořily samostatné skleníky s teplejším klimatem. Později po

19. století se konstruovali skleníky, které byly více prosklené a nacházely se v nich pouze rostliny v nádobách, často též využívány jako společenský prostor ať už navazující na dům nebo samostatně, říká se jim zimní zahrady, které máme dodnes. Kolem 19. století se v těchto zimních zahradách nacházely druhy jako palmy, begonie, primule, muškáty, orchideje, asparágusy, kaktusy, cinerárie, bramboříky, dracény, kořenokvětky (*Aspidistra*) a ledviníky (*Nephrolepis*). Pravděpodobně můžeme říci, že tyto sortimenty rostlin se nacházely i v okolním území Evropy a ne pouze u nás.

3.4.1 Dobová inventarizace sortimentu v historických oranžeriích

Historický sortiment dřívějších rostlin dle Křesadlové et al. (2022) se tedy dochoval v dobových inventářích, které nejčastěji zhotovili zahradníci ve vyšších funkcích, kteří uměli číst a psát. Pokud byl zahradník negramotný, diktoval sortiment úředníkovi, který jej zapsal. Z důvodu vzácnosti rostlin oproti dřevinám a bylinám se jejich výčty objevují ve fideikomisních spisech a pozůstalostních inventářích, popřípadě v inventářích při prodeji jednotlivých panství. Rostliny jsou zde psány obecnými, nikoli botanickými názvy, v příslušném jazyce. Proto v tomto procesu mohlo dojít k řadě chyb a zkomolení. Změny nastaly i v případě výměny pozice zahradníka, který za rostliny zodpovídal. Inventura rostlin a jejich popis byl nedílnou součástí přijímacího procesu společně se stvrzením služební přísahy a služebních instrukcí. K dalším nepřesnostem dochází při přepisu dobových seznamů rostlin do současné podoby psaného jazyka. Výsledkem bývá řada málo srozumitelných výrazů, ke kterým nezasvěcený badatel pouze obtížně hledá korektní botanický ekvivalent. Na základě studia více než šedesáti dobových inventářů z našeho území a odborné literatury bylo vybráno přes šedesát výrazů, s nimiž je možné se v dobových seznamech z tohoto období nejčastěji setkat. U jednotlivých rostlin byla vybrána jejich nejčastější dobová synonyma, současný vědecký a český název.

3.4.2 Interpretace druhů v dobových seznamech v 16. – 18. století

Interpretace druhů v dobových seznamech měli často stejný název, ale mohlo se jednat o jiný druh. Důvodem nejspíše byla například změna zahradníka, který měl pro druh jiný, ačkoliv podobný název.

Při interpretaci rostlin dobových seznamů z knihy Křesadlové et al. (2022) z 16.-18. století je potřebné věnovat zvýšenou pozornost rostlinám označeným jako *Laurus*. Tímto výrazem bývalo označováno více rostlin se stálezelenými listy. Zde uvedu příklady interpretace vybraných druhů do současného botanického názvu. Pokud je uveden pouze *Laurus*, je dost

pravděpodobné, že se opravdu jednalo o vavřín pravý. Přídomek *timus* nebo *tima* označuje kalinu přímořskou a druhové jméno *cerasus* ukazuje na bobkovišeň lékařskou. *Laurus rosea* je brán jako oleandr obecný. Výrazem *Laurus* s různými přídomky bývaly označovány také listnatce.

Korektní interpretaci se podle Křesadlové et al. (2022) nepodařilo realizovat u následujících častých výrazů: „*Monath rosen*“ je nejčastěji interpretována jako růže damašská, *Rosa x damascena*, kterou však bylo možné běžně pěstovat venku v zahradě a nebyl důvod ji pěstovat v nádobách a zimovat v oranžeriích. S tímto označením pro růži damašskou se setkáváme až v pozdějším časovém období, v době baroka byla tímto výrazem pravděpodobně označována jiná rostlina; stejně tak výraz „*Papel baum*“ nelze interpretovat jednoduše jako topol. Ani zde nebyl důvod topol pěstovat v nádobách. Pravděpodobně se mohlo jednat o subtropickou rostlinu připomínající svými listy, listy topolu. Také je potřeba rozlišovat rostlinu „*Nagel (Nägel)*“ pěstovanou v truhlících (stock), což byly tehdy velmi populární vonné karafiáty a „*Nagel baum*“. Tento název bývá badateli přisuzován dřevině, ze které získáváno vzácné koření, stejně jako u výrazu „*Muscat baum*“. Mohlo se jednat i o jiné druhy rostlin, které svou vůní připomínaly toto koření. Potom co se v druhé polovině 18. století začalo rozlišovat používání dvouslovného názvosloví dle A. Linné (1707 – 1778), se situace s interpretací dobových názvů rostlin zlepšila. Dle názvu rostliny je možné již s velkou přesností identifikovat rod nebo alespoň skupinu (orchidej, kapradina, sukulent), do které rostliny v příslušném seznamu patří. Měli bychom však při vyhodnocování dobových seznamů dbát především na využívání seriózních botanických databází.

V dnešní době se ale také stále potýkáme s problematikou názvosloví, protože máme spoustu nových kříženců, díky moderním zahradnickým technologiím a více možností prostudovat druh i z hlediska fyziologie, tudíž se poté často stává, že je kvůli tomu botanické jméno druhu změněno. Proto pro určování historických druhů a jejich třídění by se tedy mělo dbát na ověřování názvosloví a zabránit tak šíření nepravých jmen, aby nedocházelo k nepravostem.

3.4.3 Muškáty

Tento druh se stal velmi oblíbený v období baroka, proto jsem se rozhodla ho popsat v následující kapitole. Dle Novákové et al. (2020) se muškáty v 17. a 18. století pěstovaly především botanicky a na konci tohoto období bylo v Evropě kultivováno okolo 100 druhů tohoto rodu. Naproti tomu se v průběhu 19. století objevuje velké množství zahradních odrůd několika málo druhů. První a nejrozšířenější pelargonie v období baroka byla dnes

již téměř neznámá *Pelargonium triste* (pelargonie smutná). Dle článku o pelargoniích od Grulichy (2012) se *Pelargonium triste* vyskytuje v Jihoafrické republice v provinciích Western a Northern Cape, především v nížinách a pahorkatinách při pobřeží Atlantického oceánu. Tento druh byl jedno z prvních jihoafrických, do Evropy importovaných pelargonií v 17. století. Dodnes se pěstuje jako zajímavý sbírkový exemplář. Jihoafrický červený seznam tento druh hodnotí jako vyžadující pozornost. Je to vytrvalá bylina s velkou, zdřevnatělou, na povrchu kožovitou hlízou a hlízovitými kořeny, nesoucí růžici listů, které odumírají v období vegetačního klidu. Rod *Pelargonium* je nejpočetnějším rodem kakostovitých. Je do něj zařazeno kolem 270 druhů rozšířených v tropech a subtropích, hlavně na jižní polokouli, mimo Afriku, kde roste druhů nejvíce, tento druh roste ještě v Asii, Austrálii, na Novém Zélandě a na některých ostrovech Atlantického a Indického oceánu. V Jižní Africe je jeho vývojové centrum, bylo zaznamenáno celkem 219 druhů, které se rozšiřují do různých vegetačních typů, od aridních až po vlhkomilné, ve vztahu k ekologickým podmínkám stanovišť jsou jednotlivé druhy dobře morfologicky diferencovány. Pelargonie smutná má v noci silně vonné světle žluté květy s hnědočervenou skvrnou a hlízu, díky které přežila dlouhou cestu z Afriky do Evropy. Nejproslulejším objevitelem a pěstitelem muškátů se stal dle Křesadlové et al. (2022) původně lékař východoindické společnosti Paul Hermann, který v Kapsku strávil osm let. Poté se vrátil a stal se v roce 1680 vedoucím botanické zahrady v Leidenu. Katalog této zahrady v roce 1686 obsahoval deset různých druhů pelargonií. K oblíbeným druhů patřilo *Pelargonium capitatum* s růžovými květy, které se ještě dnes v oblibě používají k výrobě parfémů. Dále *Pelargonium fulgidum* s jasně červenými květy. Předci dnes asi neznámější *Pelargonium zonale* a především *Pelargonium inquinans* se začaly pěstovat na počátku 18. století. *Pelargonium zonale* jako „*Geranium africanum maximum*“, bylo oblíbeno kvůli svému celoročnímu kvetení červených květů. Druh se světle panašovanými listy je zmiňována v Leidenu již v roce 1720. Jednalo se o první známou odrůdu muškátu. Ještě rozšířenější a oblíbenější se stala *Pelargonium inquinans* s širokými okvětními plátky jasně červené barvy, listy na povrchu jemně sametovými a velmi výraznou vůní. Poprvé její pěstování uvádí Hermann Boerhaave v Leidenu v roce 1710 pod názvem „*Geranium africanum folio malvae plano lucido glabro flore karmesino Di. Van Leur*“. Angličan Martyn v roce 1728 napsal, že je to jeden z nejběžnějších druhů tohoto rodu v zahradách, protože má překrásné květy a ve své podobě má přes svou divokost všechny vlastnosti, které ji činí atraktivním. V roce 1759 se již pěstovalo několik druhů, které se lišily barvou listů i květů (panašované, načervenalé). Dalším oblíbeným druhem patřil do sbírkových

skleníků i vysoký *Pelargonium cucculatum*. Tento druh ale potřeboval pro zimování vyšší teploty a tak se později zimoval odděleně. Ostatní druhy muškátů se zimovaly společně s citrusy.

Do roku 1770 se z knihy od Novákové et al (2020) dozvíme, že se pěstovalo 27 botanických druhů a v zahradách se tak začaly budovat stavby určené pro pěstování muškátů, které měly poskytovat rostlinám více světla, tepla i vzduchu, než nabízely právě oranžerie. Muškáty, jak jsme si mohli všimnout byly nejdříve kategorizovány do rodu *Geranium*, dnešní pojmenování samostatného rodu *Pelargonium* bylo publikováno v roce 1738, ale C. Linné ve svém průlomovém díle *Species Plantarum* z roku 1753 stále používal označení *Geranium*, a proto se jméno *Pelargonium* začalo běžně používat až na konci 18. století. Další spis dle Křesadlové et al. (2022) o pěstování muškátů na našem území byl nalezen v inventáři zahrady v Jaroměřicích nad Rokytnou z roku 1737. Jsou zde uvedeny tři taxony „*Geranyum ordinari*“ (obyčejný muškát), *Geranyum maculirte*, *Geranyum muscatum*. Pouze pod rodovým označením *Geranium* se muškát v dobovém seznamu nachází pouze ve čtyřech zahradách.

Po roce 1800 se sortiment pěstovaných druhů rychle šířil a na počátku 19. století se pěstování a šlechtění velkokvětých odrůd především ze skupiny paskatých pelargonii (skupina *Zonale*) a převisle rostoucích pelargonii (skupina *Peltatum*) odráží jako evropský trend v pěstování muškátů, a proto můžeme v tomto období pozorovat značný posun tohoto druhu a jeho oblibu. (Křesadlová et al. 2022) Jak víme, tento druh je velice oblíbený i dnes pro jeho krásné květy a množství různých druhů.

3.4.4 Agáve

Tato rostlina podle Křesadlové et al. (2022) v 17–18. století budila velikou pozornost pro svou mohutnost a netradiční dobu květu. Proto se pro svou nápadnost ale zároveň nenáročnost velice rychle rozšířila po Evropě. Protože pěstování v nádobě může trvat i 40 let, než rostlina vykvete a řada druhů nevykvete vůbec, stala se proto výjimečnou a její kvetení se stalo událostí. Vždy, když k takové události někde došlo, vycházely v tomto období rytiny a popisy kvetoucí agáve. Tato události byla vykládána jako šťastné znamení, které mělo symbolizovat požehnání pro šlechtický dům, město či klášter. Byly i raženy pamětní mince. Do roku 1800 je ve střední Evropě doloženo 95 případů kvetení agáve americké. Nejprve byla označována jako *Aloe*, název *Agave americana* L. této rostlině přiřadil až Carl von Linné v roce 1753. Podle Hoskovce (2007) *Agave americana* L. pochází ze Střední Ameriky, od Texasu až po střední Mexiko a je to tedy monokarpický sukulent.

Poměrně často se s touto rostlinou můžeme setkat v aridních oblastech jižní Evropy. Na starý kontinent byl druh přivezen již na konci 16. století. (Hoskovec L, 2007.) O druhu agáve se podle Křesadlové et al. (2022) poprvé zmínil ve svých spisech italský mnich Petrus Martyr d'Anghiera při svém pobytu v Mexiku v roce 1516. Velkou popularitu přinesla agáve již dříve a to v 16. století v Itálii v Pise a Florencii. Kvetení tohoto druhu bylo velkou událostí, a proto se doložily spisy, kde se píše o prvním kvetení na našem území, a to konkrétně v oranžerii knížecího sídla v Ansbachu roku 1626. Když v roce 1712 v zámecké zahradě v Köpenicku vyrašilo květenství, bylo postupně napočítáno 7 277 jednotlivých květů. Rostlina se stala doslova turistickou atrakcí a v tisku byla náležitě popsána a vyobrazena. V době kvetení se rostliny vystavovaly venku na chráněném místě, nebo se pro ně v období zimy stavěly speciální stavby, které byly vyšší, než většina staveb tohoto typu z důvodu velikosti rostliny a měly rozebíratelnou střechu a velkým množstvím oken. Teplota uvnitř byla regulována pomocí kamen a některé vlastnily i vnitřní nebo vnější schodiště, které poskytovalo prohlédnout si květy z blízka. Někdy bývá obtížné agáve v dobových seznamech identifikovat, protože v 18. století se již pěstovala řada druhů aloí přivezených z Afriky, které bylo proto v seznamech těžké z počátku rozeznat. Pokud v seznamu byla napsána jedna Aloe bez druhového určení nebo jako Aloe americana, tak je patrně jednalo o *Agave americana* L. Na našem území byla agáve častou součástí sbírek od poloviny 17. století. Rostlina sebou nesla spoustu pověr na štěstí, pokud rostlina vykvetla, symboliku v ni lidé našli i v narození dítěte, uzdravení nemocného nebo boží požehnání na sváteční dny. Dříve pravděpodobně z důvodu málo pokročilým technologiím botanici neměli možnost dozvědět se o monokarpii. Dnes už víme, že monokarpie je vyklíčení a vytváření květů a semen u rostliny jednou za život, poté rostlina odumře a je u sukulentů častá. Proto to pro nás není už tak mystické a symbolické.

3.4.5 Sortiment rostlin 19. století

Zatímco v době renesance a baroka se rostliny dovážely do střední Evropy především z území dnešní Itálie či z holandských přístavů, od druhé poloviny 18. století se podle Křesadlové et al. (2022) lídrem na tomto poli stávají Angličané. Ačkoliv v Anglii oproti většině států Evropy panuje chladnější počasí, snad právě kvůli tomu toužili po teplomilných exotických rostlinách a byli ochotni investovat nemálo energie i peněz do jejich pěstování. K tradičním destinacím, ze kterých byli rostliny dováženy, byla severní Afrika a jižní Amerika, postupně se přidaly i Jižní Afrika a země Orientu či Austrálie. Informace se v 19. století šířily prostřednictvím časopisů nebo knih. Mezi nejvýznamnější patřily časopisy

Curtis Botanical Magazin a The Botanists Repository, vydávané od roku 1797. Obsahovaly atraktivní barevná vyobrazení rostlin, často s informací, v čí zahradě rostlina roste či kde se poprvé vyskytla. Z původních barokních sortimentů přetrvaly především ty druhy rostlin, které se dále pěstovaly pro produkci plodů. Na první místo se dostala pestrost, nejdříve se týkala botanických druhů, následně u vybraných skupin rostlin také zahradnických kultivarů a odrůd. Tvořily se tak exotické sbírky, které byly velmi pestré.

3.4.5.1 Kamélie

V následujících podkapitole bych ráda uvedla velmi známý druh kamélie, který se v období 19. století stal typickým pro sběratelský skleník té doby a oblíbeným kouskem pro šlechtění nových odrůd, které mělo v tomto století velký rozmach.

Plané rostliny tohoto druhu, jsou dle Křesadlové et al. (2022) přirozenou součástí krajiny hor východní a jihovýchodní Asie. Jedná se o keře nebo menší stromy se stálezelenými listy. Spoustu druhů patří k důležitým užitkovým rostlinám, například čajovník – *Camellia sinensis*. Nejvýznamnějším okrasným druhem je *Camellia japonica*, kamélie japonská. Ta přirozeně roste v Koreji, Japonsku a v Číně. K jejich záměrnému pěstování docházelo pravděpodobně již od 6. století našeho letopočtu. První rostliny kamélií druhu *Cemellia japonica* se dostaly do Evropy pravděpodobně již v 16. století s portugalskými mořeplavci, ale dokladem toho jsou pouze velmi staré rostliny pěstované na portugalském území. Prvním Evropanem, který kamélii popsal, byl Georg Meiser (1665–1713). Ten roku 1677 odplul s lodí Východoindické společnosti do Orientu. Pět let strávil v Japonsku mimo jiné popisováním a sbíráním rostlin. Po svém návratu vydal v roce 1692 v Drážďanech, kde působil jako vrchní zahradník na kurfiřtském dvoře knihu. V části věnované japonským rostlinám popsal na prvním místě právě kamélii. I další vědci a zahradníci se později právě kaméliím nemálo věnovali. Nejstarší ověřené zprávy o pěstování kamélií v Evropě však pocházejí z Anglie. Od roku 1739 bylo možné sledovat kamélie s červenými a bílými jednoduchými květy ve skleníku v Essexu. Následně zde byly rostliny množeny a prodávány. Z počátku však nezbudily velkou pozornost. Zájem tedy začal až později na konci 18. století. Nejprve se tyto rostliny začaly pěstovat pro řez květů, které se objevují v zimě a předjaří, zdobily oděv jak žen, tak i mužů. V první polovině 19. století nastal nebývalý rozkvět množení a obchodování s kaméliemi. Dominantním druhem pro obchod zůstala nadále *Camellia japonica* a její odrůdy. Tak se staly kamélie oblíbeným druhem, který se na území Evropy hojně šlechtil a přispíval tak do botanických sbírek.

3.4.6 Citrusy v dobových oranžeriích a jejich význam

V neposlední řadě bych se chtěla věnovat citrusům, které skleníky prováděly od 16. do 19. století a byly důležitou součástí tohoto oblíbeného sběratelského koníčku. Právě díky tomuto druhu, který byl jako první nejčastěji se objevující druh v počátcích zimních zahrad bych ráda věnovala pozornost. Citrusy podle knihy Hymana (2013) měli pro různá období různý význam a využití. Jejich počátek můžeme sledovat v druhé polovině 15. století, kdy je na území Evropy přivezli portugalští a italská obchodníci z oblasti Číny a severní Indie. Do střední Evropy se dle Křesadlové et al. (2022) tradice pěstování citrusů dostala z dnešní Itálie. Ačkoliv velká část Itálie leží v subtropickém pásmu, v severní oblasti, kde nebylo možné citrusy pěstovat celoročně vznikaly tak zvané limonia či stanzone a ty sloužili k přezimování citrusů. Tyto oranžerie se obvykle nevyznačovaly architektonickou kvalitou, důraz byl kladen především na funkčnost. Cílem tehdejších pěstitelů byla především produkce plodů, které se vyvážely do zbytku Evropy.

Dovoz citrusů do Evropy dle Křesadlové et al. (2022) se hlavně těšil velké oblibě u vyšších vrstev, které poté měli velký zájem o pěstování těchto exotických rostlin na svém panství. Důvodem zájmu pěstování citrusů na našem území bylo i to, že čerstvé plody špatně snášely transport na větší vzdálenosti. Citrusy dle Hymana (2013) byly proto na počátku 16. století v Evropě symbolem bohatství a k tomu vedlo, že to bylo velmi luxusní zboží, které se dováželo v již zpracované formě jako citrusy nakládané v soli nebo cukru. Následný vznik oranžerií, které sloužily k pěstování se oranžerie (a v letních měsících její okolí venku) staly reprezentativním místem, kde bylo možné si tyto symbolické rostliny prohlédnout. Využití měli především v degustaci a ozdobě pokrmů na jídelním stole. Další oblibou vyšších vrstev bylo citrusy sbírat a tvořit tak rozsáhlé citrusové sbírky z botanických novinek, které byly dovezené především ze Střední Ameriky, Afriky a v menší míře z Asie. Na našem území dle Křesadlové et al. (2022) se citrusy začali pěstovat v Královské zahradě v Praze již v první polovině 16. století a to minimálně ve třech druzích označených v archivních dokumentech jako „*lemuni, pomeranzen, cidroni*“. Dle nalezených archiválií však největší sbírku citrusů shromáždil František Dominik Podstatský z Prusinovic roku 1649–1721. V jeho pozůstalém inventáři je uvedeno 242 různých citrusů v 59 variantách. Citrusy jsou dle Hymana (2013) řazeny mezi zásadní mytologické rostliny především *Citrus* L. spojované takzvaně se zlatými jablky. Velmi rezonoval především mytologický příběh „zlatých jablek nesmrtelnosti“. Dle něho věnovala bohyně Gaia stromek plodící zlatá jablka jako svatební dar Diovi a Héře jako

symbol lásky, věčného mládí, plodnosti a božské nesmrtelnosti. Bohyní spojenou se zlatými jablky však v období renesance nebyla Héra, nýbrž Afrodita, která získala zlaté jablko závistivé Eris, takzvané hořké pomeranče měli symbolizovat hořkost lásky. Citrusy hrály také důležitou roli v židovském svátku sukkot, a proto se v židovské komunitě tradičně pěstovaly ve zdobených nádobách. Křesťané přiřadili citrusy mezi symbolické rostliny Panny Marie upomínající na její čistotu a cudnost. Měli mít i lékařský význam ve schopnost chránit proti moru a jedům. Význam citrusů je tedy velmi rozsáhlý, a proto není tak neočekávané to, že se oranžerie dostaly k velké oblibě a jakýmsi fenoménem šlechty od 16. – 19. století. I dodnes jsou sbírkové citrusové skleníky, které se mohou pyšnit i 100letými citrusy.

3.4.1 Srovnání současného a historického sortimentu

V počátcích pěstování v 16. století byl sortiment rostlin s menším počtem druhů, které se opakovaly, jako byl vavřík pravý, granátovník obecný, jasmín nebo také karafiáty a mučenky společně s citrusy. Později v 17. – 18. století se skleníky obohatily o agáve a muškáty s řadou palem a v 19. století se staly celosvětově oblíbené převážně kamélie. Ve 20. století se ale většina skleníků z důvodu nedostatku financí zrušilo, a proto nemáme z tohoto období žádné dochované spisy, které by nám sdělily o sortimentu v dochovaných stavbách. Pravděpodobně se jen udržoval současný sortiment. Dříve se sortiment přizpůsoboval dostupnosti rostlin a dobovým technologiím pro pěstování, které se časem inovovaly. Proto můžeme na počátku pozorovat menší množství teplomilných rostlin, který postupem času narůstalo. V současnosti bylo pár skleníků se sortimentem zachráněno a využito pro původní účely. Většinu významných můžeme i navštívit. Nejzajímavější obsah skalníků v současnosti můžeme pravděpodobně sledovat v anglických zahradách Kew, kde můžeme spatřit řadu netradičních rostlin nejen vzhledem, ale i kvetením a způsobem života. O tomto sortimentu ale budu psát v pozdější kapitole, která se bude tomuto území samostatně věnovat. Co se týče porovnání sortimentu tak v současnosti díky vyspělým technologickým pokrokům v pěstování můžeme sortiment obohatit prakticky o cokoliv a měli bychom se řídit typem a funkcí zimní zahrady, kterou požadujeme. S rozšířením sortimentu se tedy podoby staveb měnily a dnes je dle Haupta a Wiktoriana (1999) můžeme rozdělit na Studenou zimní zahradu od 0 °C do 5 °C, kde je vhodné pěstovat *Agave*, *Ficus carica* nebo *Myrtus*. Dále subtropickou zimní zahradu, nazývanou také temperovanou zimní zahradu, která má teploty od 5 °C do 15 °C a je vhodné v ní pěstovat rostliny, které snesou krátkodobé kolísání teplot a jsou to například *Passiflora*, *Jasminum*, a nebo *Abutilon*. Dále tropické zimní zahrady, které jsou celoročně vytápěny a teplota v nich neklesá pod 18 °C. Je vhodná pro rostliny *Laurus*, *Ficus*, *Hybiscus* a palmy.

V neposlední řadě zimní zahrada pro sukulenty jako například *Echinocactus* a *Opuntii*. Pro velké množství možností, co se týče staveb pro pěstování a zimování rostlin začaly vznikat velké sbírky s nejrůznějšími druhy z celého světa, které si můžeme dnes prohlédnout, a to právě díky oranžeriím, kde to všechno vzniklo.

3.5 Kulturní význam v jednotlivém období

V této kapitole se hodlám věnovat kulturnímu a společenskému významu oranžerií a zimních zahrad v jednotlivých uměleckých obdobích. Vybrala jsem si pro to tři hlavní umělecké slohy, kde je určitá charakteristická jednotná podoba společná pro různé oblasti umění a životního stylu. Jedná se o renesanci, baroko a klasicismus. Chtěla bych poukázat na jiný význam než pěstitelský, které oranžerie měly, protože právě to přispělo k rozšíření pěstování teplomilných rostlin a společně, s tím posunu technologií pěstování rostlin v Evropě.

3.5.1 Renesance

V renesančním období se exotické rostliny začaly zkoumat a následně začaly první zmínky o pěstování na našem území. Cenné exotické rostliny se pěstovaly samostatně v dřevěných, keramických nebo kamenných nádobách, které byly v zahradě stavěny na významná místa a přes zimní období byly uchovávané v oranžeriích, fíkovnách a skleníkách. (Pavlátová et al, 2004). České umění v tomto období, se dle Šárkové (2010) zasloužil umělecky založený císař Rudolf II. Jeho zájem pro vše umělecké, mystické, alchymistické, astronomické a touha se vším tímto obklopovat jsou důvodem, proč se jeho zájmem staly i zahrady. Široké uplatnění nacházely architektonické prvky. Nebyly jen formálním prvkem. Zprostředkovaly prolnutí prostoru budov se zahradou, kde se odehrávaly různé šlechtické aktivity. Z tohoto důvodu zde vznikla pod zvědavým zájmem císaře i první budova pro pěstování fíkovníku v Evropě. V tomto období byla tato stavba určena pouze pro pěstování a zkoumání rostlin, a z uměleckého hlediska neměla žádný velký význam. Fíkovna v Královské zahradě na Pražském hradě dle Křesadlové et al. (2022) byla první rozebíratelná stavba pro ochranu teplomilných rostlin v Evropě, patrně postavena v roce 1571. Před zimním chladem měla chránit jak citrusy, tak granátovníky, vavříny a právě fíkovníky. Jednalo se o celodřevěnou stavbu, jejíž střecha byla rozebíratelná a v letním období byla složena v klenuté místnosti pod letohrádkem Královny Anny. Z tohoto roku se dochoval spis o rozebírání této střechy,

které trvalo 14 dní a podíleli se na ni 3-4 tesaři a 60 nádeníků. Je tedy patrné, že císařovo bádání a nutkání objevit neobjevené, napomohlo k prvnímu pěstování teplomilných rostlin na našem území.

3.5.2 Baroko

Jak jsem již psala, podle Křesadlové et al. (2022) symbolem a začátkem jiného vnímání oranžerií přidáváme zásluhu králi Ludvíkovi XIV. Ten využil oranžerii i v jiném aspektu než pěstitelském. Oranžerie ve Versailles sice nebyla architektonicky detailně zpracována, ale jejich sběratelský obsah citrusů byl proslulý. Prakticky po celé Evropě se tato sbírka stala mžiku legendární a spoustu šlechticů mělo velký zájem ji spatřit.

Toto byl nepochybně cíl tehdejšího francouzského krále, ukázat velkolepost a velikost za dob své vlády. Díky proslulosti sbírky se tak staly oranžerie jistým dobovým symbolem, který měl napodobovat velkolepost a měl ukázat, že i šlechtici na našem území mohou vlastnit teplomilné exotické rostliny. Oranžerie se tak staly symbolem bohatství a měli velkou váhu při reprezentaci šlechticů. Spousta oranžerii se poté začala zdokonalovat i architektonicky. Velkolepost v druhé polovině 16. století nebyla pouze v obsahu sbírky, ale i v navržené budově. Šlechtici chtěli hned u příchodu návštěvníků ukázat, že sbírku vlastní, a proto se často oranžerie v zahradě budovaly buď hned na začátku expozice, nebo jako dominanty zahrad. Důležitý byl samozřejmě i vzhled oranžerie, který měl obdivovatele architektonicky nadchnout a opět poukázat na bohatství majitelů. Na začátku 16. století byly oranžerie v barokním stylu a postupem času se stavby navrhovali do stylu klasicismu, kde byly stavby i sochařky zdobené. Někteří šlechtici si nechaly zhotovit i více oranžerií na jedné zahradě, které sloužily i pro krátký odpočinek jak majitelů, tak návštěvníků. Stále se používaly i oranžerie s rozebíratelnou konstrukcí, ty se ale užívaly spíše pro pěstitelské účely. Samozřejmě byly i ozdobené jídelní stoly sběratelskými výpěstky. Radost aristokrati nehledali pouze v kráse a chloubě, ale i v degustaci plodů. Jídlo je odjakživa spojováno s kulturou, a proto tomu tak je i v tomto období oranžerií. Proto se tyto stavby staly velice oblíbenými, měli význam reprezentativní, sběratelský i degustační. Toto období se tímto vyznačuje a díky tomu začíná pěstování teplomilných rostlin i stavba úchvatných budov pro to určených, jistým úkazem a symbolem baroka v aristokracii.

3.5.3 Klasicismus

Klasicismus v oranžeriích byl znát už v době baroka a tyto dva umělecké slohy se vzájemně ohledně oranžerií a zimních zahrad dlouho propojují. Mají proto podobný kulturní

a společenský význam. Hlavní rozdíl podle Křesadlové et al. (2022) najdeme až v první polovině 19. století, tzv. viktoriánském období. V tomto období se rozšířil sortiment rostlin, které vyžadovaly více světla, a proto se začaly stavět velké skleníky, které působily jako skleněné paláce. V tomto období už se nejednalo pouze o koníček šlechticů, ale o celosvětový fenomén, který se těšil velké oblibě.

Ikonickou velkolepou stavbou se stal Křišťálový palác navržený Josephem Paxtonem v Hyde parku v Londýně a tvořila ji litinová kostra vyplněná sklem, což bylo v tehdejší době něco mimořádného a stalo se vzorem pro množství dalších staveb. Tento palác byl zhotoven dle Jenningse a Swarankara (2024) za účelem celosvětové výstavy, a tak byla dne 1. května roku 1851 výstava zahájena a sešlo se na ní více než 14 000 vystavovatelů, z nichž polovina pocházela ze zahraničí. Výstavu navštívilo šest miliónu lidí, což v té době byla jedna třetina celkového počtu obyvatel Velké Británie. Tato světová výstava nebyla pouze o botanice, ale představila se tu i řada nových vynálezů. Příkladem jsou kuchyňské spotřebiče, 3D fotografie (stereografie) *nebo sklízecí stroj ze spojených států* a představení předchůdce dnešního faxu. Byl zde i John Adams Whipple a astronom William Cranch Bond ředitel Harvardské vysokoškolské observatoře, který používal Harvardský teleskop přezdívaný Great Refractor (Velký Refraktor). TI pořídili snímky Měsíce, které byly významné svými detaily a estetickou hodnotou. V té době to byl největší dalekohled na světě a za jejich snímky Měsíce získali na této Světové výstavě ocenění za technickou dokonalost. Tato velkolepá budova měla však po ukončení výstavy technické problémy a prošla dvěma požáry, až nakonec v roce 1936 zcela zanikla. Zánik významného architektonického díla sledovalo tisíce lidí, oheň byl vidět na míle daleko. Winston Churchill poznamenal: „toto je konec věků“. Z toho vyplývá, že tato stavba byla symbolem až do 20. století a že tehdejší výstava nenapomohla pouze posunu vzhledu oranžerií, skleníků a rozšíření sortimentu rostlin, ale posunula kulturně celý svět. Inspiraci z ní nebrali jen architekti a zahradníci ale i vědci a vynálezci. Byl to zlatý hřeb oranžerií, skleníků a jejich využití, který se už neopakoval. A tak se z počátku obyčejné zvědavosti o exotické rostliny v 16. století stal celosvětově významný koníček, který kulturně posunul nejen botaniku a pěstitelské technologie na úplně jinou úroveň.

Obrázek 2: Křišťálový palác v Londýně

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Křišťálový_palác

3.6 Nejvýznamnější oranžerie v Evropě

Protože je moje bakalářská práce zaměřena na území Evropy, rozhodla jsem se, zde popsat nejznámější oranžerie, skleníky a zimní zahrady a jejich historii na jednotlivém území v Evropě. Oranžerie a skleníky, které budu popisovat jsou zrekonstruované a budu se věnovat historii, současnosti a využití. Oranžerií, skleníků a zimních zahrad bylo dříve nespočet, rozhodla jsem se vybrat ty nejvýznamnější a nejzajímavější. Některé jsem již okrajově zmiňovala v předchozích kapitolách. V této kapitole bych se jimi chtěla zabývat hlouběji, abych poukázala ještě více na neuvěřitelnost staveb tohoto typu. V případě, že je budova dále využívána pro botanické účely se budu věnovat i jejich sortimentu. Podkapitoly jsem si rozdělila na Francii, Německo, Rakousko, Anglii a Českou republiku. V těchto zemích mě zaujaly stavby s různým důležitým využitím ať už kulturním, nebo botanickým.

3.6.1 Francie

Jako první bych ráda zmínila Francii, která nám dala počátek v pěstování exotických rostlin v Evropě. V této podkapitole se hodlám věnovat pouze jedné, ale velmi historicky důležité

oranžerii, a to oranžerii ve Versailles. Ve Francii bylo nepochybně více druhů těchto staveb, ale jak jsem již psala v úvodu, v mé bakalářské práci jsem se rozhodla popsat jen ty nejzajímavější, a proto jsem si vybrala právě tuto oranžerii. O této stavbě kolovaly zvěsti a byla často vyobrazována jako chloubka Ludvíka XIV. Tato budova obrovských rozměrů s nespočtem rostlin, se tak stala vzorem pro množství šlechticů v Evropě.

3.6.1.1 Versailles

Dle knihy od Ferioliové a Brambillové (2007) je Versailles mistrovské dílo v dokonalém francouzském formálním stylu a je skutečným symbolem absolutní moci Ludvíka XIV, který miloval květiny, a proto zde rostly nejvzácnější rostliny, včetně pomerančovníků. Oranžerie pro pěstování těchto exotických květin v komplexu zámku Versailles byla dle Křesadlové et al. (2022) první nejznámější svého druhu na světě. Tato proslulá budova pro zimování rostlin započala nové období pěstování v Evropě a dala tak do popředí vzácné exotické rostliny, které udávaly přepych a blahobyt. Jak jsem již psala, hlavní postavou zahrady ve Versailles byl král Ludvík XIV. Ten pro svou lásku k citrusům nechal vybudovat stavbu pro jejich zimování, která měla odpovídat měřítku a výstavnosti zahrad, ale zároveň musela být schopna pojmout velké množství rostlin. První oranžerii na jižním konci příčné osy zahrady vybudoval Louis le Vau (1612–1670) v roce 1663. Stavba se tak, jak to bylo pro tyto stavby typické, otevírala k jihu a poskytovala tak ideální podmínky pro pěstování rostlin, které byly v letním období prezentovány na přilehlém parteru. Král získal ze zámku Vaux-le-Vicomte po pádu ministra Fouwqueta dokonce 190 ks staletých pomerančovníků. Už od dvacet let později, v roce 1683, došlo k přestavbě oranžerie do podoby, kterou má dnes. Jules Hardouin-Mansart oranžerii posunul mírně na jih, a hlavně ji šestinásobně rozšířil a tím z ní udělal obrovskou budovu. Pod terasou jižního parteru se dnes nachází trojice křídel, hlavní o délce 155 m a dvě postranní o délce 144 m. Průčelí oranžerie vychází z výzdobní fasády zámecké budovy, ale ve zjednodušené podobě. Pokud se na toto místo podíváme z dálky přes Švýcarské jezero, působí tak oranžerie a zámek jako jedna budova. Výška hlavního sálu oranžerie činí 13 m. Klenutý prostor vytváří dojem, dá se říct katedrály pro rostliny. Zdi jsou zde 4 m silné, a proto nebylo třeba v zimním období topit dalším zdrojem tepla. V době krále Ludvíka XIV. Bylo zde uchováváno spoustu citrusů a subtropických rostlin. Sbirka vzrostla díky četným nákupům ze Španělska, Portugalska či Itálie. Vzácné rostliny plnily funkci diplomatickou, a to ve formě vítaných ceněných darů. Dle oficiálních webových stránek Versailles (2024) je dnes oranžerie stále využívána na zimování citrusů, palem, oleandrů,

granátovníků a jiných druhů exotických rostlin. Některé rostliny ze sbírky jsou dokonce přes 200 let staré. Rostliny se tedy stále zimují v oranžerii a v létě se rozprostírají po jejím parteru. Parter Oranžerie se dle Otruby (2011) rozkládá na třech hektarech. Za vlády Ludvíka XIV. byl ozdoben několika sochami, které jsou nyní uloženy v Musée du Louvre. Skládá se ze čtyř travnatých sekcí a kruhového bazénu. V létě je v budově umístěno 1055 kontejnerů s pomerančovíky, palmami, oleandry, granátovníky a keři *Eugenia*. Podél oranžerie se zvedají dvě schodiště, každé z nich se sto schody, rozdělenými do tří částí.

Oranžerie je v tomto případě i dnes použita k původním účelům a umožňuje tak prohlédnout si nejen rostliny, ale i budovu, která díky svému majiteli Ludvíkovi XIV. rozproudila oblibu v exotických rostlinách a jejich pěstování po celé Evropě. Tato budova je historicky cenná pro začátek následující reformy v pěstování exotických rostlin a je až neuvěřitelné, že se na ni i dnes po více než 4000 letech můžeme přijít podívat. Co se týče návštěvníků, tak parter oranžerie je volně přístupný zcela zdarma. Budova se může zdát pro návštěvníky daleko, a proto je nejčastěji sledována z terasy.

Obrázek 3: Dobová oranžerie za Ludvíka XIV.

Zdroj: <https://www.meisterdrucke.cz/umelecke-tisky/Etienne Allegrain/113447/Oranžerie-na-zámku-ve-Versailles.html>

3.6.2 Německo

V německé oblasti jsem si vybrala dvě oranžerie, které mi přišly nejvíce zajímavé nejen pro svou historii, ale i pro dnešní využití. Obě oranžerie se nachází v zámeckém parku. Jedna v zahradě zámku Charlottenburg a druhá v Sanssouci parku. Chci zde popsat historii objektu, kdo budovu návrh, její vzhled a dnešní využití. Oranžerií se na území nachází pochopitelně mnoho. Některé jsou architektonicky zachovány a využity jako restaurace a kavárny, proto mi nepřišly tolik zajímavé a spíše jsem se chtěla věnovat oranžeriím, které mi přišly netradiční svým užitím a důležitostí.

3.6.2.1 Charlottenburg

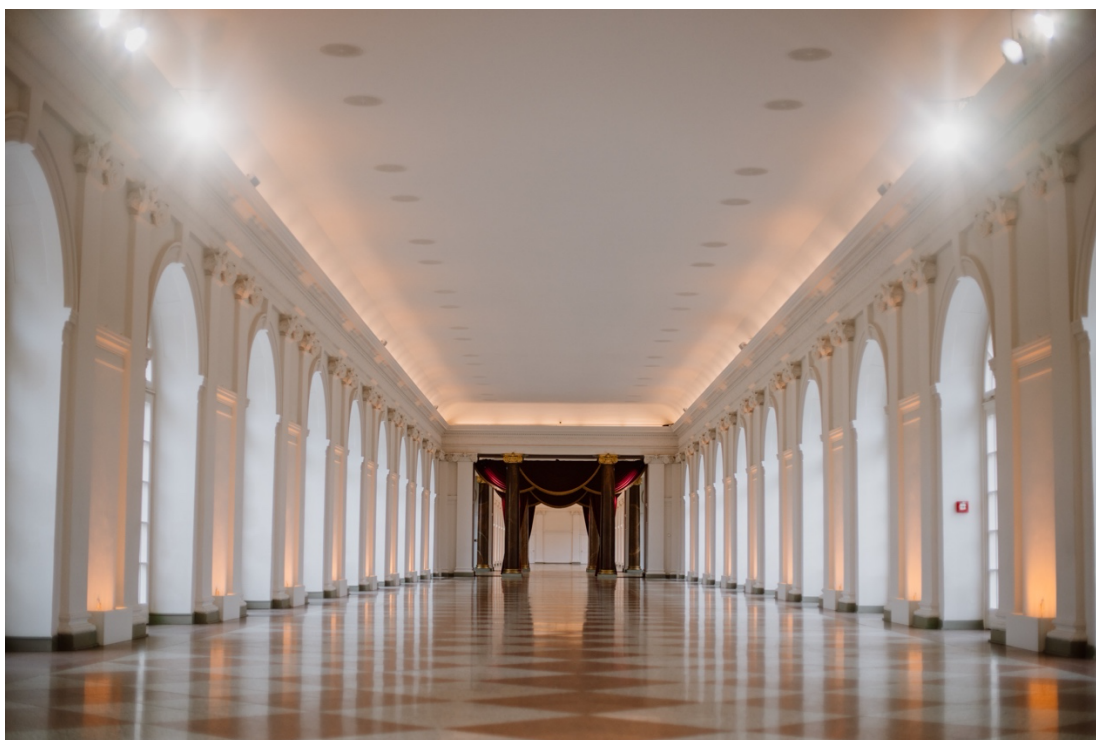
Jako první stojí za zmínku oranžerie v zahradě zámku Charlottenburg. Zámek Charlottenburg je největší dochovaný palácový komplex v hlavním městě Německa Berlín, a proto bych ráda začala právě touto oranžerií na území Německa. Oranžerie neboli Grosse orangery nebo také The Great Orangery, se podle informací z internetové organizace SPSG (©2024) nachází vedle zámku a je to dlouhá velká jednopatrová barokní budova připojená k západní straně historického paláce. Byla postavena v letech 1709 až 1712 pro pruského krále Friedricha II. Johanem Friedrichem Eosandersem. Za vznešenost vděčí centrální rotundě s širokým šestiúhelníkovým uspořádáním nosných sloupů, otevírajících se na obě strany původním elegantním křídly. Podle internetové stránky Castles and Palaces of the World (2024) má Západní křídlo a východní křídlo každé 448 m². Výška stropu je 6,50 m. Sál oranžerie má 260 m² a výšku stropu 8,50 m. Původně tedy pro uchování královské sbírky citrusových plodů v zimních měsících. Rodina Hohenzollernů, která byla koncipována především k ochraně rozsáhlé sbírky hořkých pomerančů zámku Charlottenburg během zimních měsíců, využívala Velkou oranžerii také jako prestižní zahradní taneční sál pro plesy, recepce a svatební oslavy. organizace (SPSG ©2024) Po těžkém poškození během druhé světové války byl do roku 1962 exteriér restaurován a uvnitř budovy se opět konaly kulturní akce. stránky (Castles and Palaces of the World 2024) Dnes je tato oranžerie dále používána na pronájem s rautem až pro 1650 lidí. Konají se zde i věhlasné barokní koncerty, na které si můžete koupit lístky na oficiálním webu Charlottenburg. Místnost má jako hlavní dominantu mramorovou kostkovanou podlahu, která dělá bývalou oranžerii velmi působivou. Je tedy zřejmé, proč se oranžerie stala ideální pro kulturní akce, nejsem svojí velikostí. Tím, že je oranžerie v tomto zámeckém komplexu, tak není pochyb o její vznešenosti a důležitosti.

Obrázek 4: Oranžerie v zámeckém komplexu Charlottenburg

Zdroj: <https://orangerie-charlottenburg.com/en/>

Obrázek 5: Interiér oranžerie v zámeckém komplexu Charlottenburg

Zdroj: <https://orangerie-charlottenburg.com/en/>

3.6.2.2 Sanssouci park

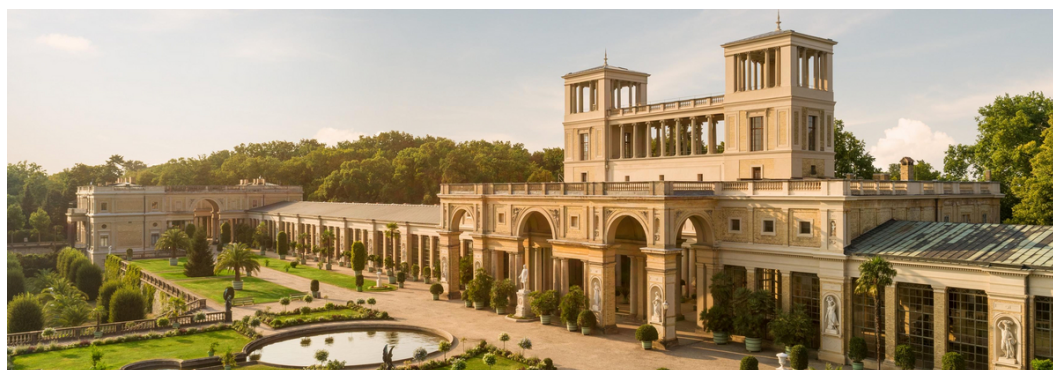
Druhá oranžerie v pořadí je oranžerie v Sanssouci parku v Postupimi. Tuto oranžerii bych chtěla popsat, protože je to nejvýznamnějších muzejní prostor nejen v Postupimi ale v celém Německu. Dle Ferioliové a Brambillové (2007) je Sanssouci se svými 290 hektary parků

a zahrad považováno za německé Versailles. Byl zde palác, který byl slavnostně otevřen 1. května 1747 Fridrichem II a na délku měřil pouze 97 metrů. Tento palác již obsahoval čerstvé ovoce, ve kterém měl král zálibu, a i soustava šesti teras této zahrady byla určena k pěstování ovoce, které měl zakladatel tak rád (dle webové stránky „From place to travel“ (2024)) Oranžerie, které se přezdívá Oranžerský palác se nachází podél severního okraje parku Sanssouci a její vzhled nepřipomíná obrovský skleník, jak je tomu často v jiných parcích, ale jedná se o impozantní stavbu podobnou paláci. Oranžerie dle oficiálních stránek Sanssouci park Potsdam (2024) byla vytvořena podle náčrtů krále Viléma IV. Stavební fáze byla však neobvykle dlouhá, sahala od roku 1851 až do roku 1864. Důvodem je královo váhání ohledně centrální budovy a jeho špatné zdraví od roku 1858. Stavba byla realizována pod dohledem architektů Friedricha Augusta Stülera a Ludwiga Ferdinanda Hesse, kteří se oba snažili držet myšlenek krále Viléma a vytvořili oranžerii ve stylu italské renesance. Král byl nazýván jako “romantik na trůně“, a proto není divu, že si oblíbil zrovna italskou architekturu, podle které byla stavba zhotovena. Oranžerie má být vzhledem podobná italským vilám a má dávat středomořskou atmosféru. (2) S více než 300 m na délku je nejdelší budovou v parku Sanssouci v bývalém rezidenčním městě Postupimi. Kromě postranních skleníků, které i dnes slouží jako zimoviště velkých hrnkových rostlin citlivých na chlad, jsou v objektu dlouhém přes 300 metrů i bývalé královské byty a obydlí služebnictva. Dále je zde impozantní Raphael Hall, která se nachází v centrální části trojkřídlého komplexu. (Museums portal Berlin, 2024) Ze stránky From place to travel (2024) víme, že se z Raphael Hall vstupuje do obytných bytů malými dveřmi ve východní a západní stěně. Byty orientované na východ a západ. Místnosti byly rozděleny na přepychově zařízenou předsíň, na kterou navazoval obývací pokoj a ložnice, které byly neméně působivě řešeny. Každá z těchto místností byla sama o sobě barevně sladěna a věnována určitému „tématu“. Byl zde například pokoj ze slonoviny. Apartmány sloužily jako rezidence pro hosty až do konce monarchie. Byla zde například ubytována Alexandra Fjodorovna (králova sestra a vdova po ruském caru Mikuláši I.), Nāser ad-Dīn Shāh z Persie v roce 1889 nebo Umberto I. z Itálie v roce 1892. Po první světové válce stát zkonfiskoval majetek rodu Hohenzollernů a od roku 1926 byl Palác oranžerie ve vlastnictví pruského státu. V roce 1927 byla založena pruská správa státních paláců a zahrad, která pak také převzala péči o areál. Využití zůstalo do značné míry stejné. Rostliny se zimovaly v halách a z centrální budovy se stalo muzeum. Do bytů se nastěhovali nájemníci. Oranžerský palác přežil druhou světovou válku téměř bez úhony. Kvůli snížení počtu rostlin nebylo potřeba tolik místa, a tak se v roce 1949 část Braniborského státního archivu (dnes

Brandenburgisches Landeshauptarchiv) přestěhovala do východního sálu. Od roku 2010, kdy archiv přestal tuto část využívat se sem rostliny vrátily zpět. Po rozsáhlé rekonstrukci v roce 1993 jsou nyní některé místnosti k dispozici pro administrativní účely a jako byty. Ostatní prostory dnes slouží pro výstavy. Raffael Hall, dvoupatrová centrální hala, která ukrývá 50 kopií obrazů slavného renesančního malíře, efektivně prezentovaných ve zlatých rámech s červeným hedvábným damaškem. Sál byl vždy přístupný veřejnosti. Stěny jsou navrženy bez oken a poskytují dostatek prostoru pro umělecká díla. Přirozené světlo vstupuje do sálu světlíkovým oknem v klenbě. Kromě sbírky obrazů jsou v sále umístěny také sochy některých současných umělců. Postranní skleníky s velkými okny, přerušovanými sloupy a figurálními výklenky dávají nádech Itálie. Zde jsou květináče s palmami a před zámkem je slyšet šplouchání fontány. Sochy ve výklencích mají představovat alegorie měsíců a ročních období, vytvořené různými umělci. Oranžerie má podlahu zdobenou cihlami, která je pod povrchem vytápěná. Dále je zde zhotoven kanál, který reguluje průchod čerstvého vzduchu. Před oranžeriemi se nachází dvojité schodiště, které vedou k terasám, které jsou rovněž zdobené sochami a rostlinami.

Tato historicky ceněná budova neplní pouze roli oranžerie pro zimování rostlin. Svou pozornost tedy přitahuje i svým působením jako muzeum. Je i velmi působivé, že v této budově můžeme projít do přenáherných pokojů. Jak je patrné, budova je volně přístupná za poplatek. Do postranních oranžerií můžeme nahlédnout ze zahrady, která je také velmi okouzující. Projít si můžeme i terasy okolo budovy. Takové rozdělení budovy oranžerie je na svůj věk velmi působivé. Proto je tento objekt zajímavý nejen pro botaniky, ale i pro milovníky umění a architektury, a to z ní činí velmi důležitou budovu v Německu.

Obrázek 6: Oranžerie v Sanssouci parku

Zdroj: <https://www.spsg.de/en/palaces-gardens/object/orangery-palace/>

3.6.3 Rakousko

Na tomto území jsem si vybrala tři stavby, které mi přijdou ohledně staveb na zimování rostlin nejdůležitější nejen pro Rakousko ale i pro Evropu. První stavba se nachází v unikátním komplexu Belvederu. Další dvě stavby jsou v komplexu v Schönbrunnu. Všechny tři stavby mají jedinečné využití a historii, proto se jim v následujících podkapitolách budu věnovat a pokusím se vytknout jejich zajímavosti.

3.6.3.1 Belvedere

Unikátní celkový komplex se svými dvěma paláci, Horním a Dolním Belvederem a jejich rozsáhlými zahradami, je jedním z nejúžasnějších barokních architektonických souborů na světě. Dle oficiálních stránek Belvedere (2024) v 18. století roku 1712 zadal rakouský generál princ Evžen Savojský renomovanému baroknímu architektovi Johannu Lukasovi von Hildebrandt stavbu letního sídla. Po smrti prince Evžena celý areál získala císařovna Marie Terezie a přeměnila Horní Belvedere na výstavní místo císařských sbírek, čímž se stal jedním z prvních veřejných muzeí na světě. Já se ale zaměřím na Dolní Belveder, kde se nachází oranžerie, která byla neobvyklá tím, že udržovala sevillské pomerančovníky na svém místě po celý rok. Na podzim nad nimi byla postavena dřevěná střecha, která byla na jaře opět odstraněna. (Klassik stiftung weimar, 2024) Dle stránek Belvedere (2024) byl komplex Dolní Belvedere dokončen v roce 1716. Johann Lucas von Hildebrandt plánoval Dolní Belvedere pro prince Evžena jako obytnou budovu s reprezentačními místnostmi, které ilustrují barokní životní styl (sbírka exotických rostlin aj.) a jeho řemeslo. Podle Klassik stiftung weimer (2024) během své nejproduktivnější fáze byla oranžerie Belvedere domovem stovek pomerančovníků sevillských. Král byl vášnivým sběratelem, jak tomu dříve v baroku u šlechticů bývalo. Pěstovala se zde také granátová jablka, fíky a kávovníky. Další stavitel zámku, vévoda Ernst August, utrácel nehorázné peníze za exotické rostliny, a postavil oranžerii, která tradičně v té době symbolizovala význam a bohatství jeho barokního dvora. Součástí komplexu je dům zahradníka, křídlo oranžerie, za ním navazující Nový a Dlouhý dům a Červená věž. Díky společné vášni vévody Carla Augusta a Goetha pro botaniku se do sbírky rostlin dostaly některé z nejnověji objevených exemplářů exotických rostlin z celého světa. Belvedere se proslavil zejména sbírkou tzv. „Cape plants“ a „New Hollands“, tedy rostlin z Jižní Afriky a Austrálie. V katalogu rostlinných sbírek „Hortus Belvedereanus“ z roku 1820 bylo uvedeno přibližně 7900 druhů a odrůd rostlin. V Dlouhém domě se v zimě a na jaře konají proměnlivé prezentace důležité sbírky rostlin.

V Domě zahradníka je malá výstava o zahradní kultuře v Belvederu. Zahradnická chata, situovaná mezi dvěma křídly oranžerie, byla postavena v letech 1736-1737. Chata díky své ustupující fasádě představuje doplněk souboru ve tvaru podkovy. Budova je koncovým bodem bývalé barokní příčné osy vedoucí k zámku Belvedere. Dlouhá léta sloužila zahradní chata jako obytná a pracovní místnost pro dvorního zahradníka. Dnes je v něm umístěna expozice „Strážci zlatých jablek“, která představuje krajinářské úspěchy rodin zahradníků. Dlouhý dům, který se nachází v jihovýchodním rohu barokní oranžerie, byl postaven za vlády Anny Amálie v roce 1760. Původně oddělený od zbytku souboru sloužil k pěstování hořkých pomerančů, později kávovníku a sazenic švestky. Později v průběhu 19. století byl Dlouhý dům zrekonstruován jako reprezentativní výkladní skříň rostoucí botanické sbírky vévody Carla Augusta. Červená věž byla postavena na východním konci Dlouhého domu v roce 1820. Vévoda do věže instaloval svou botanickou knihovnu a vyzdobil ji nástěnnými malbami Adama Friedricha Oesera, které předtím od roku 1775 zdobily čajový pavilon Anny Amálie. Expozice rostlin v Dlouhém domě je pro návštěvníky otevřena v zimních měsících.

Opět se zde shledáváme s tím, jak se historie oranžerie proplétá do současnosti a stává se významnou. Carl August stejně jako většina šlechticů v baroku podlehl fenoménu sbírky exotických rostlin, a proto se ještě dnes můžeme těšit z krásy oranžerie v Belvederu. Muzeum v původní oranžerii není příliš překvapivé, protože tomu tak na takto významných místech bývá. Oranžerie je tedy z části dále využívá jako budova pro rostliny, a dokonce je zajímavá svým zaměřením na historii rostlin a výstavy s tím spojené.

Obrázek 7: Oranžerie v zámeckém parku Belvederu

Zdroj: <https://www.klassik-stiftung.de/en/belvedere-castle-and-park/orangery/>

Obrázek 8: Interiér oranžerie v Belvederu

Zdroj: <https://www.klassik-stiftung.de/en/belvedere-castle-and-park/orangery/>

3.6.3.2 Schönbrunn

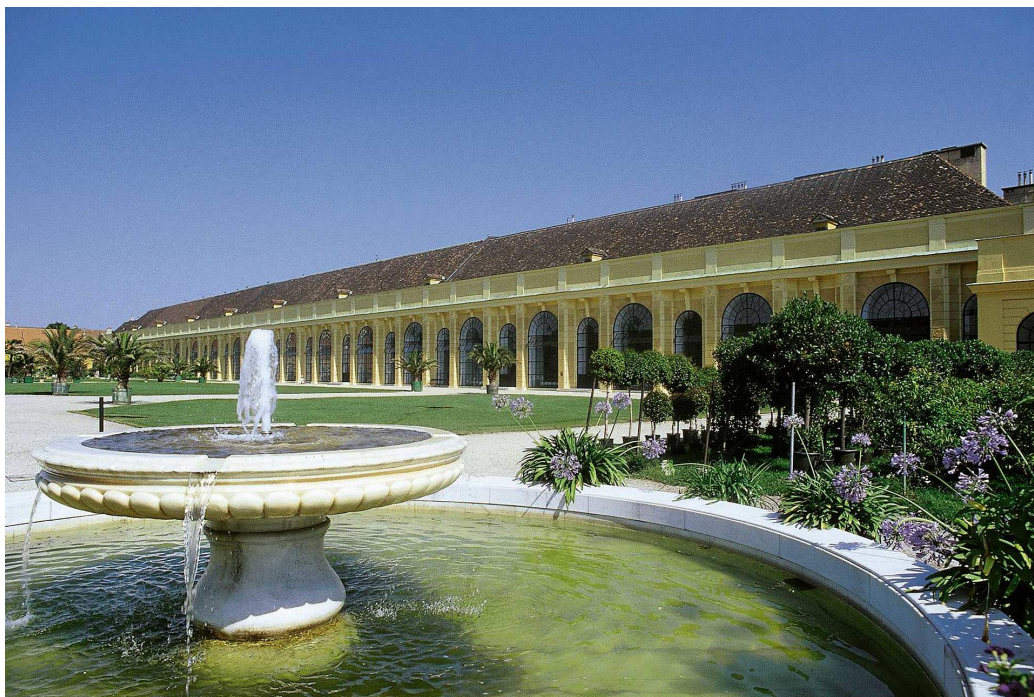
V této podkapitole bych ráda popsala dvě stavby, které se nacházejí v parku v rakouském Schönbrunnu. Budu zde popisovat starší budovu oranžerie, kterou jsem si vybrala proto, že je po Versailles jednou ze dvou největších barokních budov tohoto typu a další modernější stavbu na tomto území s názvem Palm House, který je poslední svého typu v Evropě.

3.6.3.2.1 Oranžerie

Schönbrunn jako jedno z hlavních císařských sídel se také pyšní nebývalou oranžerií, kterou bych ve své práci ráda zmínila. Dle Ferioliové a Brambillové (2007) si císařská zahrada v Schönbrunnu zachovala kompozici z 18. století, a právě proto byla organizací UNESCO prohlášena za součást světového kulturního dědictví. V její historii se střídala období, kdy byla zanedbávána s okamžiky slávy, v nichž vznikaly neuvěřitelné plány nesmyslných přestaveb. Počátek zimování rostlin je dle internetové stránky Schloss Schönbrunn imperial living (2024) v letech 1640, kdy císařovny vdova Wilhelmine Amalie nechala vyprojektovat zahradu oranžerie, jejíž součástí byl skleník pro přezimování jemných citrusových stromů, která byla pravděpodobně ve východní části zahrady. Z iniciativy císaře

Františka Štěpána I. byla budova Oranžerie postavena kolem roku 1754, pravděpodobně podle plánů jeho dvorního architekta Nicolase Jadota, pod vedením jeho nástupce ve funkci dvorního architekta Pacassiho. S touto stavbou byla spojena současná stavba citrusového domu. Oranžerie je 189 metrů dlouhá a 10 metrů široká. Jižní fasáda je náležitě zdobena arkýři. Interiér je rytmický. Další specialitou Schönbrunnské oranžerie je již 250 let v provozu staré podlahové vytápění, které rostlinám zaručuje v zimě pravidelné teploty. Přilehlý půlkruhový Citrusový dům na východním konci zahrady oranžerie sloužil pravděpodobně k pěstování tropických rostlin, kterým méně vyhovovalo klima v podlouhlém sále Oranžerie a obepíná také úzkou východní stranu zahrady Oranžerie. Zahrada Oranžerie byla od svých počátků využívána jako rekreační a kuchyňská zahrada. Rostliny po přezimování zdobily parter zahrady oranžerie. Citlivé druhy ovoce se pěstovaly ve vlastních sklenících před budovou. Oranžerie byla využívána i pro dvorské slavnosti a koncerty. Josef II. měl obzvláště rád pořádání banketů v oranžerii plné rostlin, napodobující ty, které zažil na své cestě do Ruska v zimní zahradě císařského paláce v Petrohradě. V létě 1905 se v Oranžerii konala výstava prvního mezinárodního botanického kongresu. Budova se světu opět představila jako brilantní ústřední bod. Více než 13 000 návštěvníků obdivovalo množství exponátů a především skluzavky, které byly rozmístěny proti světlu oken Oranžerie, to byla celosvětová novinka. Od první poloviny 19. století již symbolický význam oranžerie nehrál takovou roli jako v 18. století. V tomto období budova sloužila pouze jako zimoviště pro okrasné rostliny paláce. Dle internetové stránky Schönbrunn Palace Conncerts (2024) byla koncem podzimu 1848 v Schönbrunnu ubytována císařská vojska a oranžerie se dokonce stala stájí pro válečné koně. Po 2. světové válce došlo v Oranžerii Schönbrunn k další změně účelu. Před budovou byly postaveny skleníky a pařeniště. Dlouhý sál byl zrekonstruován a samotná oranžerie byla vnitřně zkrácena, aby bylo možné zřídit výtopnu. Revitalizace Oranžerie začala až v roce 1985. Při rekonstrukci byl kladen velký důraz na zachování podstaty budovy. Členění Oranžerie prosklenou stěnou má umožnit divákovi zažít stavbu v její celkové délce, ačkoli interiér je ve skutečnosti určen pro dvojí využití. Delší část Oranžerie na straně paláce dnes opět slouží jako skleník, zatímco část na straně k Meidlingské bráně byla přebudována na kulturní a společenské centrum. Dnes je oranžerie pod ochranou národního památkového zákona.

Obrázek 9: Oranžerie v parku Schönbrunn

Zdroj:<https://www.schoenbrunn.at/en/about-schoenbrunn/gardens/tour-through-the-park/orangery>

3.6.3.2.2 Palm House – Palmový skleník

Protože moje práce není pouze o historických oranžeriích ale i o sklenících, které byly tvořeny v 19. století ze železa a oceli a vytvářely tzv. skleněné paláce, které plnily stejnou funkci, ráda bych zde popsala další stavbu, kterou se park Schönbrunn může pyšnit. Jedná se o Palmový skleník, který byl dle Österreichische Bundesgärten (2024) zhotoven v roce 1880 pro císaře Františka Josefa I. podle plánů dvorního architekta Františka Xavera Gnadenschmida. S celkovou plochou 2 500 m² to byl největší skleník na světě, když byl otevřen 17. června 1882. Stavba složená z prefabrikátů je dlouhá 111 metrů, široká maximálně 28 metrů a v nejvyšším bodě dosahuje 25 metrů ze skla a železa. Skleněná plocha s více než 40 000 skleněnými panely je velká 4 900 m². V únoru 1945 dopadlo poblíž Palm House několik bomb. Okenní tabule zničily tlakové vlny. Jen některé rostliny se podařilo zachránit. Kvůli všeobecnému nedostatku materiálů po druhé světové válce nemohl být palmový dům znovu otevřen. V roce 1976 byl stav budovy tak špatný, že palmový dům musel být pro veřejnost uzavřen. Stavební rekonstrukce probíhala v letech 1986 až 1990. Od té doby byla většina stromů vysazena. Palmový dům byl slavnostně znovu otevřen v roce 1990. V letech 2011 až 2014 proběhla z pověření Kulturní a provozní společnosti zámku

Schönbrunn další rekonstrukce s ohledem na památkovou péči a technické aspekty. Velký palmový dům představuje speciální exempláře historické sbírky rostlin ve svých třech domech, teplém domě, temperovaném domě a studeném domě. V jižním teplém domě je minimální teplota 18 °C, ve střední hale, temperovaném domě, je 12 °C a v severním studeném domě je 6 °C.

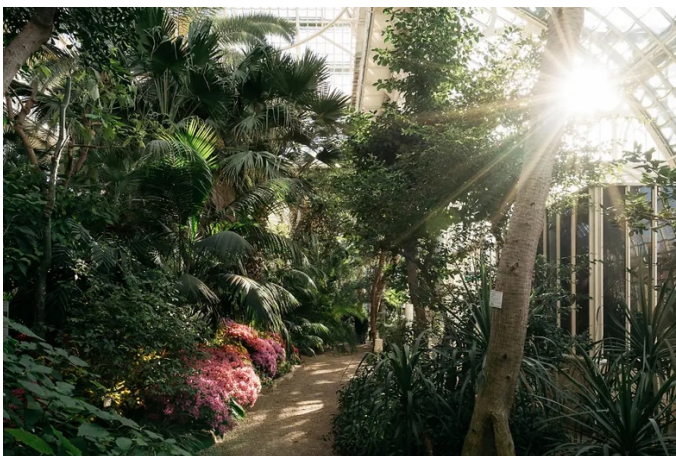
Několikrát do roka se v Palmenhaus konají speciální výstavy. Palmový dům Schönbrunn je posledním a největším svého druhu na evropském kontinentu, a proto je dalším důležitým dílem v oblasti skleníků v Evropě. Je tedy úžasné, že i dnes je skleník v provozu i po ztrátách, kterými si prošel, a ještě nám poskytuje možnost exkurze.

Obrázek 10: Palm House v zámeckém parku Schönbrunn

Zdroj: <https://www.flickr.com/photos/96160086@N04/53393720453>

Obrázek 11: Interiér Palm House v zámeckém parku Schönbrunn

Zdroj: <https://www.wien.info/en/art-culture/imperial-sights/palm-house-schoenbrunn-354866>

3.6.4 Anglie

3.6.4.1 Hampton Court

Podle webové stránky Building conservation (2019) historie staveb pro zimování teplomilných rostlin na tomto území začíná v roce 1689 kdy na anglický trůn dosedli panovníci William III. a Marie II, kteří se zde usídlili. V nejjihnější části zahrady proto vznikly první oranžerie, které navazovaly na bývalé tudorovské zdi. Královna Marie zde nechala umístit své oblíbené květiny, od nespočetných odrůd prvosenek *Primula auricula* po sbírku exotických rostlin, již si s sebou přivezla z Holandska a pro niž byl postaven skleník. (Ferioli & Brambilla, 2007). Dle stránky Building conservation (2019) na konci 17. století drželi William III. a Marie II. jednu z nejlepších botanických sbírek na světě ve svých zahradách v paláci Hampton Court. V letech 1860 král Jiří III. sestěhoval exotické rostliny do svého hlavního sídla v Kew, který se měl poté stát přední botanickou zahradou v zemi. Nejdříve zahrada sloužila pro osobní účely obyvatel Hampton Court a později v roce 1902 byla horní oranžerie uzavřena a dolní oranžerie v letech 1919 přeměněna na uměleckou galerii. Dnes zahrada prošla velkou rekonstrukcí, která měla zachovat původní vzhled z dob Viléma III. a Marie II. Sběrka rostlin zřejmě zanikla. Toto místo, ačkoliv dnes není původně využívané má průkopnický dopad a můžeme tedy říct, že právě zde začala Anglie vynikat v botanice.

Obrázek 12: Oranžerie Hampton Court

Zdroj: <https://cz.pinterest.com/pin/127015651962172822/>

3.6.4.2 Kew gardens

Kew gardens se nachází jihovýchodně od města Londýn a založila je matka Jiřího III. Augusta Sasko-Gothajská. Kew gardens má největší a nejrozmanitější botanickou sbírku na světě, kdy její oficiální počátek můžeme datovat za dob Jiřího III. Tento komplex je do dnes nejnavštěvovanější plochou a můžeme si zde prohlédnout neuvěřitelné množství druhů architektury, umění, zahrad a květin. Co se týče oranžerií a skleníků, tak se Kew gardens může chlubit velkým počtem těchto staveb od architektonicky zachovalých až po moderně řešené. Já jsem se rozhodla popsat ty stavby, které mě zaujaly nejvíce. Jedná se o stavbu Temperate House a Princess of Wales Conservatory. Budu se zde věnovat historii a následně sortimentu.

3.6.4.2.1 Temperate House

Jako první bych ráda popsala Temperate House. Tuto mimořádnou stavbu památkově chráněné budovy I. stupně navrhl Decimus Burton. Temperate House se stavěl několik desetiletí, od roku 1862 do roku 1899, a poprvé byl otevřen v roce 1863 pouze ze tří čtvrtin. Architektonické detaily a stavební materiály různých částí skleníku jsou velmi rozmanité. Temperate House má rozlohu 4 880 metrů čtverečních, má ohromujících 15 000 tabulí skla a v nejvyšším bodě je vysoký 19 metrů. Nejstarší částí domu je centrální blok a dva osmiúhelníky, které byly dokončeny a otevřeny v roce 1863. Vyznačují se složitějšími designovými detaily než novější části. Severní a jižní konec byly přidány mnohem později a dokončeny v roce 1899. Historický skleník prošel ve své době dvěma velkými rekonstrukcemi a nedávný pětiletý projekt byl dokončen v květnu 2018. Během renovace byly odkryty staré základy cesty z doby, kdy byl dům postaven, a původní podlahové vytápění v jižním oktogenu. Před tímto projektem obnovy byl Temperate House domovem asi 1000 různých druhů rostlin. Od znovuotevření v roce 2018 se rozšířil na 1 500 druhů s více než 10 000 jednotlivých rostlin, které pochází z mírných oblastí světa. Většina rostlin jsou vzácné a dokonce zde můžeme najít i sortiment rostlin, který je nejvzácnější a nejohroženější na světě. Šest druhů v Temperate House je považováno za vyhynulé ve volné přírodě podle červeného seznamu IUCN (Mezinárodní unie pro ochranu přírody). To znamená, že existují pouze v botanických zahradách a soukromých sbírkách. Nejstarším

druhem je *Ceratozamia mexicana*, která roste v záhonech Ameriky. Tato rostlina poprvé dorazila do Kew v roce 1880 a od té doby zde roste. (Avis-Riordan K, 2019)

Mezi další staré druhy patří *Chamaedorea pochutlensis*, palma z Mexika, která dorazila v roce 1889, a *Caesalpinia cucullata*, keř z Indie, který dorazil v roce 1899.

Encephalartos woodii, cykas z Jižní Afriky, má titul nejosamělejší rostliny v Kew. Ve skutečnosti je tak vzácný, že ve volné přírodě byl nalezen pouze jeden exemplář.

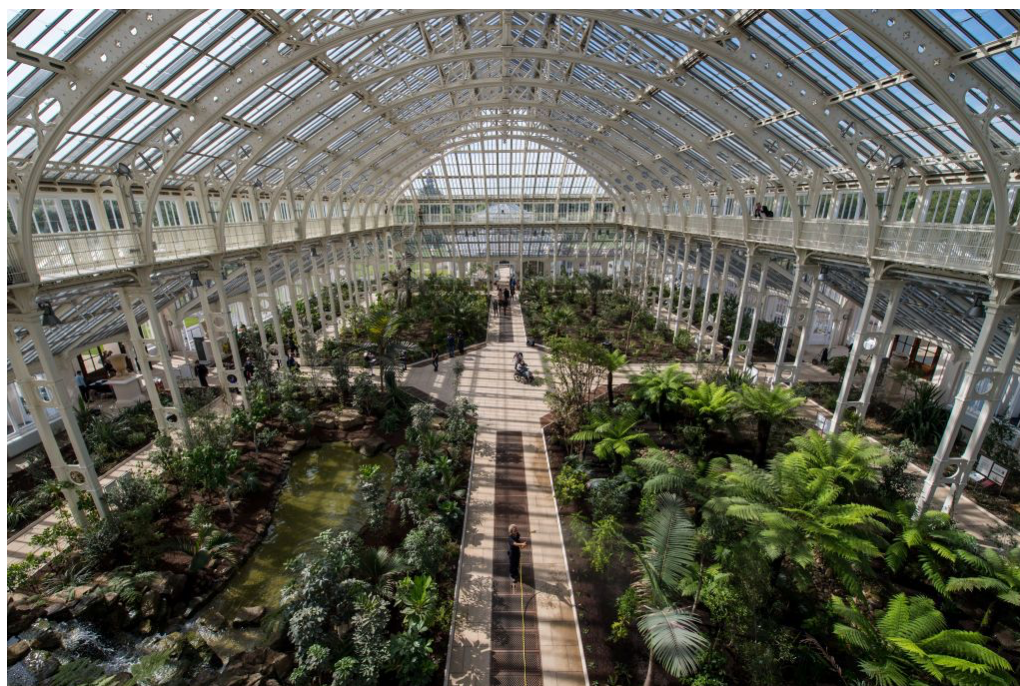
Odřezek této samčí rostliny dorazil do Kew v roce 1899 a nyní roste v našem domě mírného pásma. Samice *Encephalartos woodii* nebyla nikdy objevena, takže přirozené rozmnožování není možné jako první svého druhu. Jednou z dalších mimořádných rostlin ve Temperate House je *Nesocodon mauritianus*. Tento malý keř, původem z Mauricia, produkuje jasně červený nektar a je to první rostlina, která kdy byla objevena. Dalším zajímavým faktem je, že rostlina je ve volné přírodě opylována gekony. Je zde i mnoho dalších exemplářů, které zde můžeme spatřit. (Avis-Riordan K, 2019) Tento velkolepý skleník rostlin mírného pásma je unikátní ve všech směrech a je velmi pozoruhodné, jak je příroda rozmanitá a jak nás může neustále udivovat i rostlinou, která se nemůže plnit hlavní životní funkci jako je rozmnožování.

Obrázek 13: Temperate House v Kew Gardens

Zdroj: <https://www.independent.co.uk/arts-entertainment/architecture/a-cracking-piece-of-design-keeping-temperate-house-at-kew-gardens-open-is-a-fragile-business-2347174.html>

Obrázek 14: Interiér Temperate House v Kew Gardens

Zdroj: <https://www.housebeautiful.com/uk/garden/a20175686/inside-temperate-house-kew-gardens-glasshouse/>

3.6.4.2.2 Princess of Wales Conservatory

Další bych ráda popsala skleník Princess of Wales Conservatory. Jedná se o nejsložitější skleněnou budovou v Kew gardens. Tato budova navržená Gordonem Wilsonem, nahradila skupinu 26 menších budov, včetně pastviny a kaktusového domu. Stavba byla zahájena v roce 1982. Skleník byl razantně upraven v roce 1985 a výsadba byla zahájena v roce 1986. Skleník s podlahovou plochou 4 500 metrů čtverečních obsahuje neuvěřitelných 10 různých klimatických zón a obrovské množství rostlin, od kaktusů a masožravých rostlin po orchideje a bromélie. Princess of Wales Conservatory je domovem mnoha ikonických a úžasných rostlin. Masožravá mucholapka (*Dionaea muscipula*) dokáže pohltit hmyz za méně než půl sekundy. Ve vlhkém tropickém pásmu se leknín obrovský (*Victoria amazonica*) každoročně pěstuje ze semen a dosahuje šířky až 2,8 metru. Nachází se zde i nejmenší leknín na světě *Nymphaea thermarum*, který bohužel ve volné přírodě vyhynul. Nejkóničtější exemplář je arum titanský (*Amorphophallus titanum*) ze západní Sumatry. Rostlina přezdívána „květina mrtvol“ nepřichází se sladkou vůní, kterou byste mohli očekávat od kvetoucí rostliny, ale místo toho voní jako hnijící maso, když kvete, a dokáže přilákat hmyz na velké vzdálenosti. Vědci v tomto skleníku dokonce objevili nový rostlinný druh, který zde rostl již předtím.

Isoglossa variegata, rostlina omezená ve volné přírodě na pohoří East Usambara a Nguru v Tanzanii, byla poprvé shromážděna Albertem Peterem v roce 1914. Každá z 10 klimatických oblastí, od chladné pouště po tropické hory a deštný prales, je udržována počítačem, který upravuje automaticky teplo, větrání a vlhkost. K vytápění se používá teplovodní potrubí. Tento skleník je i domovem mnoha ještěrek a ryb. (Avis-Riordan K, 2019) Je tedy impozantní nejen svým vzhledem, ale i obsahem, jak tomu ve sklenících v Kew gardens bývá. Jeho originalita však spočívá v rozdělení klimatických zón na jednom místě a je tedy patrné, že starost o toto místo musí být velmi náročná a jen za pomoci odborníků, to z ní činí další skvost v Kew gardens.

Obrázek 15: Princess of Wales Conservatory

Zdroj: https://en.wikipedia.org/wiki/File:Princess_of_Wales_Conservatory,_Kew_Gardens_-_July_2009.jpg

Obrázek 16: Interiér Princess of Wales Conservatory

Zdroj: <https://www.kew.org/read-and-watch/princess-of-wales-conservatory-secrets-facts>

3.6.5 Česká republika

3.6.5.1 Královská zahrada

Jako první bych zde ráda uvedla oranžerii, která se nachází na Pražském hradu. Tato nová oranžerie stojí na původním místě, kde nechal král Rudolf II. postavit vůbec první oranžerii na našem území, o které jsem se již zmiňovala v předchozích kapitolách. Původní oranžerie na tomto místě dle webové stránky Pražského hradu pro návštěvníky (2024) byla zhotovena architektem Bonifácem Wolmutem v 16. století a je součástí dnešního skleníku, protože jsou zde zachované kamenné obvodové stěny. Dnešní moderní budova podle návrhu světoznámé česko-britské architektky Evy Jiříčné je nejmladší budovou v královské zahradě, a získala několik architektonických ocenění. Její moderní design s proskleným tubusem dlouhým 90 metrů držící pohromadě nerezová ocel upoutá návštěvníka na první pohled. Oranžerie byla renovována na popud paní Olgy Havlové a je rozdělena do tří částí. Jedna část je určena pro klíčení, druhá pro růst a třetí pro vegetaci rostlin. Pěstují se zde i citrusové plody. Návštěvníci si ji mohou prohlédnout v letních měsících.

Obrázek 17. Oranžerie v Královské zahradě

Zdroj: https://cs.wikipedia.org/wiki/Oranžerie_%28Královská_zahrada%29

Obrázek 18. Interiér oranžerie v Královské zahradě

Zdroj: https://cs.m.wikipedia.org/wiki/Soubor:Oranžerie,_Královská_zahrada.jpg

3.6.5.2 Lednice

Jako další bych ráda zmínila známou oranžerii v zahradách zámku Lednice. Z historie se dočteme na webových stránkách Země světa (2024), že tradice pěstování exotických rostlin má i na lichtenštejnském jihomoravském panství dlouhou historii. První dřevěná oranžerie byla v Lednici postavena už v roce 1655 a po několika rekonstrukcích sloužila až do roku 1842. V té době plánoval kníže Alois II. Josef velkou přestavbu barokního lednického zámku v letní reprezentační sídlo ve stylu tehdy módní anglické tudorské gotiky. Stará oranžerie byla odstraněna a místo ní byl postaven nový skleník. Touto stavbou začala proměna areálu. První plány Byly zhotoveny už na konci 30. let 19. stol. anglickým architektem Peterem Hubertem Desvignesem. Skleník se však nakonec stavěl až v letech 1843–1845 podle projektu Rakušana Georga Wingelmüllera. Ten převzal Desvignesovy anglické konstrukční principy využívající litinu a vytvořil mohutný skleník doutníkovitého tvaru, který ve své době představoval technicky velmi náročnou stavbu využívající nejnovějších technologií a znalostí. Zakřivený tvar skleníku vycházel z teorií slavného skotského botanika a zahradního architekta Johna Claudia Loudona. Podle něj zajišťovala obloukovitě vyklenutá

střecha vzhledem k zdánlivému pohybu slunce po obloze optimální průchod světelných paprsků. Dle Fabiánové (2002) po zestátnění zámku v roce 1945 byl skleník dále provozován a přístupný veřejnosti. Komplexní obnova skleníku začala v roce 1996, a to na základě detailních průzkumů objektu. V první fázi došlo k rekonstrukci topného systému a vnějších portálů, poté byla postupně rekonstruována konstrukce skleníku. Historický přívod vody z Maurské vodárny byl zachován a mobiliář byl rozmístěn na základě historických fotografií. Stejně tak druhy a uspořádání rostlin bylo realizováno dle dobových podkladů.

Lednický skleník je dle oficiálních webových stránek Zámek Lednice (2024) dlouhý 92,6 a 13,6 m široký. Na západní straně přiléhá k zámku, odkud se do něj v minulosti vstupovalo přímo z Kuřáckého neboli Červeného salonu. Na opačném konci je ukončen půlkruhovým uzávěrem, do nějž je vsazen jeden z pěti portálů, které jsou z jeho válcovitého těla vytaženy. Další portály jsou zasazeny ve dvojicích proti sobě do jižní a severní stěny skleníku. Všechny byly zkonstruovány tak, že se jejich čelní strana dala zcela vysadit, což umožňovalo pohodlný transport velkých solitérních rostlin. Skleník stojí na nízké kamenné podezdívce, do níž jsou zasazeny obloukové litinové tyče upínající se nahoře k obdélníkovému rámu po obvodu plné vrcholové části klenby, mající zvenčí podobu lehce odsazené stříšky. Konstrukce skleníku je jištěna železo litinovými sloupy, které jsou opatřeny ozdobnými litinovými obaly. Stavba je velice působivá a její využití se nezměnilo. Návštěvníkům je vstup umožněn za poplatek.

Obrázek 19. Oranžerie v zámeckém parku zámku Lednice

Zdroj: <https://egeon.cz/cile/913/zamecky-sklenik-v-lednici?c=6403>

Obrázek 20. Interiér oranžerie v Zámeckém parku Lednice

Zdroj: <https://egeon.cz/cile/913/zamecky-sklenik-v-lednici?c=6403>

3.6.5.3 Dobříš

Další oranžerií, kterou jsem si vybrala je Oranžerie v zámeckém parku zámku Dobříš. Na oficiálních webových stránkách zámku Dobříš (2024) se dočteme, že je místo kvalitně zrekonstruováno a využito pro výstavní účely. Obnoveny byly i původní historické topné kanály včetně zrestaurované unikátní vnitřní fresky, která stojí za prohlédnutí. Na severní stěně Oranžerie se nachází obnovená iluzivní malba s architektonickými výjevy. Jedná se o největší venkovní výmalbu ve střední Evropě. V nové výmalbě v nikách vynikají restaurované sochy z antické mytologie jako bájný lovec Meleagros, bůh Apollón, bohyně Artemis a nebo Afrodita. Tato budova byla vybudována v polovině 17. století za účelem přezimování rostlin. I dnes je část oranžerie využívána na přezimování oleandrů, vavříků a palm, které jsou přes léto vystaveny na nádvoří zámku. Můžeme zde vidět i citrusovníky a je možnost se dozvědět i o historii pěstování cizokrajných rostlin a pomerančovníků v Evropě. Mimo jiné jsou tu i další různorodé expozice, které si návštěvník může prohlédnout.

Obrázek 21: Oranžerie v zámeckém parku Dobříš

Zdroj: <https://www.zamekdobris.cz/oranzerie/>

Obrázek 22: Interiér oranžerie v zámeckém parku Dobříš

Zdroj: <https://www.zamekdobris.cz/oranzerie/>

3.6.5.4 Kroměříž

Kroměřížské zahrady se pyšily svou oblibou v oranžerie již od 17. století. Naznačují o tom dochovalé spisy, kde je sepsán rozsáhlý dobový sortiment rostlin a dělí se na Květnou zahradu a Podzámeckou zahradu. Květná zahrada měla mnoho staveb pro pěstování a zimování rostlin. Z textu knihy Křesadlové et al. (2022) vyplívá, že zahrady v období vrcholného baroka plnily reprezentační funkci a byly v nich i exotické rostliny. V květnaté zahradě jsou k dispozici historické spisy, protože právě v této části se nacházely první budovy pro přezimování rostlin. V druhé polovině 19. století byla postavena stavba Glasshaus (Velký skleník), která byla určena pro reprezentaci objektu a měla řadu moderních inovací a měla rozsáhlý sortiment rostlin a Palmový skleník. Sortiment obsahoval například kamélie, jasmíny, palmy, vavříny, kaktusy, agáve a samozřejmě citrusy. Tato oranžerie bohužel během druhé světové války vyhořela. Její prosklená část již nebyla obnovena a v druhé polovině 20. století došlo k úpravě zbytku na zoo koutek. Ve 40. letech 19. století navrhl Anton Arche návrh na přeměnu původního zahradnického zázemí zahrady na reprezentační a součástí byly i dvě stavby pro zimování a prezentaci rostlin. Měla nahradit stavby stejné funkce z předchozího období. Anton Arche vytvořil mnoho staveb tohoto typu včetně množárny. V letech 20. století se Květná zahrada dostala do zájmu státu a zahájila se postupná obnova Velkého skleníku a Palmového skleníku, pro zachování četné sbírky. Je tedy obdivuhodné zachování těchto staveb ve funkčním stavu po celou dobu jejich existence i dochování řady původních technických prvků. Květná zahrada v Kroměříži je jednou z mála historických zahrad na našem území, kde nebylo přerušeno pěstování teplomilných rostlin v nádobách po dobu více než 350 let. Velký skleník a Palmový skleník je možné po rekonstrukci navštívit. Je tedy patrné, že sbírka exotických rostlin v Kroměříži byla a stále je velmi rozsáhlá a unikátní, jak dříve, tak i dnes je toto místo důležitým návštěvnickým místem, a proto jsou tyto skleníky na našem území chloubou v tomto oboru pěstování teplomilných rostlin.

Obrázek 23: Oranžerie v Květnaté zahradě v zámeckém komplexu Kroměříž

Zdroj: <https://botany.cz/cs/kvetna-zahrada-kromeriz/>

3.7 Tabulka přehledu zimních zahrad v Evropě

Místo	Stát
Alton Towers (Staffordshire)	Anglie
Ansbach	Německo
Babelsberg (Postupim)	Německo
Bečov nad Teplou	Česká republika
Beddington (Surrey)	Anglie
Bijacovce	Slovensko
Bílina	Česká republika
Biskupice u Jevíčka	Česká republika
Bitov	Česká republika
Blenheim (Oxfordshire)	Anglie
Blois	Francie
Blovice	Česká republika
Bludov	Česká republika
Borotín	Česká republika
Boskovice	Česká republika
Bowood (Wiltshire)	Anglie
Branitz	Německo
Branky	Česká republika
Brno	Česká republika
Břevnovský klášter (Praha)	Česká republika
Brodek u Prostějova	Česká republika
Bronbach	Německo
Bruntál	Česká republika
Bubeneč Stromovka (Praha)	Česká republika
Buč	Česká republika
Budišov	Česká republika
Budkov	Česká republika
Buchlovice	Česká republika
Bukovany	Česká republika
Bystré u poličky	Česká republika
Bystřice pod Hostýnem	Česká republika
Bzenec	Česká republika
Cítoliby	Česká republika
Czákvar	Maďarsko
Častolovice	Česká republika
Čechy pod Kosířem	Česká republika
Černíkovice	Česká republika
Černínský palác (Praha)	Česká republika
Červený Dvůr	Česká republika
Místo	Stát
Červené Poříčí	Česká republika

Místo	Stát
Český dub	Česká republika
Český Krumlov	Česká republika
Cristal Palace (Londýn)	Anglie
Dačice	Česká republika
Dalešice	Česká republika
Děčín	Česká republika
Dlažkovice	Česká republika
Dobříš	Česká republika
Doksany	Česká republika
Dolní Bludovice	Česká republika
Dolní Rožínka	Česká republika
Dolní Životice	Česká republika
Doudleby	Česká republika
Drahenice	Česká republika
Duchcov	Česká republika
Eremitage (Bayreuth)	Německo
Eszterháza (Fertőd)	Maďarsko
Florence (Giardino Boboli)	Itálie
Florence (Villa Medici di Castello)	Itálie
Fontainebleau	Francie
Frýdlant	Česká republika
Gaillard (Amboise)	Francie
Georgium (Dessau-Rosslau)	Německo
Glienicke (Postupim)	Německo
Gotha	Německo
Groningen	Nizozemsko
Grove Lodge (Londýn)	Anglie
Großsedlitz	Německo
Haarlem	Nizozemsko
Habrovany	Česká republika
Hampton Court	Anglie
Henryków	Polsko
Heřmanův Měšec	Česká republika
Het Loo	Nizozemsko
Hlíňany	Česká republika
Hluboká	Česká republika
Hluboš u Příbrami	Česká republika

Místo	Stát
Hnojník	Česká republika
Hodolany	Česká republika
Hokov	Česká republika
Holešov	Česká republika
Horšovský Týn	Česká republika
Hortus Palatinus (Heidelberg)	Německo
Hořín	Česká republika
Hostačov	Česká republika
Hostim	Česká republika
Hošťálková	Česká republika
Hrabyně	Česká republika
Hradec	Česká republika
Hradec nad Moravicí	Česká republika
Hrádek u Nechanic	Česká republika
Hrádek u Sušice	Česká republika
Hradisko (Olomouc)	Česká republika
Hrotovice	Česká republika
Hrubčice	Česká republika
Chantelle	Francie
Charlottenburg (Berlín)	Německo
Chatsworth (Derbyshire)	Anglie
Chiswick (Londýn)	Anglie
Chlumec nad Cidlinou	Česká republika
Choceň	Česká republika
Choltice	Česká republika
Chotěboř	Česká republika
Chrast	Česká republika
Chroustovice	Česká republika
Chudobín	Česká republika
Chvalkovice	Česká republika
Jánský vrch	Česká republika
Jaroměřice nad Rokytnou	Česká republika
Jasov	Česká republika
Jemnice	Česká republika
Jesenice	Česká republika
Jezdkovice	Česká republika
Jezeří	Česká republika
Jičíněves	Česká republika
Jimramov	Česká republika
Jindřichův Hradec	Česká republika
Jinošov	Česká republika

Místo	Stát
Josefův Důl	Česká republika
Karlsruhe (Kassel)	Německo
Karviná	Česká republika
Kláštevec nad Ohří	Česká republika
Kensingtonský palác (Londýn)	Anglie
Kew Gardens (Londýn)	Anglie
Klamovka	Česká republika
Kolešovice	Česká republika
Konopiště	Česká republika
Kopidlno	Česká republika
Kopřivnice	Česká republika
Košátky	Česká republika
Královská zahrada (Praha)	Česká republika
Krásno nad Bečvou	Česká republika
Krásný Dvůr	Česká republika
Kravsko	Česká republika
Kroměříž	Česká republika
Kunín	Česká republika
Kunštát	Česká republika
Kyjovice	Česká republika
Kynžvart	Česká republika
Laeken	Nizozemsko
Lány	Česká republika
Lázně bělohrad	Česká republika
Lednice	Česká republika
Leiden	Česká republika
Liběchov	Česká republika
Liběšice	Česká republika
Libochovice	Česká republika
Lipová	Česká republika
Litultovice	Česká republika
Lipoví	Česká republika
Lilutovice	Česká republika
Lnáře	Česká republika
Lobkovická Zahrada (Praha)	Česká republika
Lomnec	Česká republika
Loučeň	Česká republika
Loučná na Desnou	Česká republika
Luisium (Dessau-Rosslau)	Německo
Luka nad Jihlavou	Česká republika
Lysice	Česká republika
Malá Fürstenberská zahrada (Praha)	Česká republika
Malešice	Česká republika
Manětín	Česká republika

Místo	Stát
Melč	Česká republika
Mikulov	Česká republika
Miletín	Česká republika
Milotice	Česká republika
Mimoň	Česká republika
Michovo Hradiště	Česká republika
Mníšek pod Brdy	Česká republika
Moravský Krumlov	Česká republika
Mosigkau	Německo
Myslibořice	Česká republika
Náměšť na Hané	Česká republika
Náměšť nad Oslavou	Česká republika
Neur Garten (Postupim)	Německo
Nieborów	Polsko
Nová říše	Česká republika
Nové Dvory	Česká republika
Nové Hrady	Česká republika
Nový Zámek	Česká republika
Nový Falkenburk (Jablonné v Podještědí)	Česká republika
Nová Světlov	Česká republika
Nymphenburg (Mnichov)	Německo
Olešná	Česká republika
Opava	Česká republika
Opočno	Česká republika
Oranienbaum	Německo
Orlík	Česká republika
Oselce	Česká republika
Oslavany	Česká republika
Ostrov nad Ohří	Česká republika
Palupín	Česká republika
Paříž (Saint-Claude)	Francie
Paříž (Sceaux)	Francie
Paskov	Česká republika
Pernštejn	Česká republika
Petrohrad	Rusko
Pfauenisel (Postupim)	Německo
Puklice	Česká republika
Pillnitz (Drážďany)	Německo
Pisa	Itálie

Místo	Stát
Planá	Česká republika
Plandry	Česká republika
Plasy	Česká republika
Ploskovice	Česká republika
Poggio, villa Medici	Itálie
Police	Česká republika
Poruba	Česká republika
Prostějov	Česká republika
Richmond garden (Londýn)	Anglie
Saint-Claude (paříž)	Francie
Salmovská zahrada (Praha)	Česká republika
Sanssouci (Postupim)	Německo
Sceaux (Paříž)	Francie
Stromovka (Praha)	Česká republika
Syon House (Londýn)	Anglie
Troja (Praha)	Česká republika
Valdštejnská zahrada (Praha)	Česká republika
Velká Fürstenberská zahrada (Praha)	Česká republika
zahrada Kinských (Praha)	Česká republika

4 Závěr

Práce se zabývala vývojem a současností zimních zahrad v Evropě se zaměřením na sortiment rostlin a účelem jejich využití. Zjištěné informace poskytly možnost porovnání druhů staveb a rostlin pěstovaných v těchto stavbách v jednotlivém období. Práce přinesla informace o tom, že zimní zahrady měly během staletí významnou roli ohledně pěstování teplomilných rostlin na našem území, nejen botanický, ale i kulturní a architektonický. Je tedy důležité si toto téma připomínat a o pozůstalé stavby náležitě pečovat jako o kulturní památky. Ze získaných informací lze učinit několik závěrů:

- Zimní zahrady neboli historické oranžerie začaly vznikat v 16. století za účelem zimování dovozených teplomilných rostlin, které nemají možnost v zimním období na našem území přežít.
- Rozdíl mezi zimní zahradou a oranžerií je, že oranžerie je historický název pro zimní zahrady, název skleníků je používám pro stavby plnicí stejnou funkci jako zimní zahrady, ale jejich vzhled je více prosklený.
- Během vývoje zimních zahrad v jednotlivém období můžeme pozorovat velký vzestup oblíbenosti u šlechty a jejich kulturní význam, až po úpadek ve 20. století z důvodu nedostatku financí.
- Nejdůležitějším faktorem, který udával sortiment rostlin v jednotlivém období byla vyspělost technologií a dostupnost květin a financí.
- S příchodem zvětšení tabulového skla a výměnou stavebního materiálu za ocel a železo začaly vznikat prosklené skleníky, které měly více světla a napomohly k rozšíření sortimentu o rostliny s většími nároky na světlo a teplo.
- Nejprve se dovážely rostliny, které zvládaly transport a náročné podmínky, jako například citrusy, granátovníky a vavříny. Později s vývojem staveb se v 17.-18. století začaly na našem území zkoumat a množit například muškáty a agáve. V 19. století patřily k nejoblíbenějšimu druhu bezesporu kamélie. Dnes díky vyspělým technologiím máme možnost pěstovat na našem území různé druhy z celého světa, důkazem jsou sbírkové skleníky.
- V současnosti je pár budov tohoto typu zrekonstruováno a využito buď pro původní účely nebo na společenské a kulturní akce, většina je však chátrající nebo zcela zničená.

4.1 Zdroje

4.2 Literární zdroje

1. Bašeová O. 1991. Pražské zahrady. Panorama, Praha.
2. Fabiánová B. 2002. Lednice na Moravě, zámecký Palmový skleník. Státní památkový ústav, Brno.
3. Ferioly E, Brambilla M. 2007. Nejkrásnější zahrady Evropy. Euromedia Group, Praha.
4. Haupt E, Wiktorin A. 2002. Zimní zahrady. Představy a skutečnost. HEL, Ostrava.
5. Hyman C. 2013. Oranges a global history. Reaktion Books, London.
6. Křesadlová L, Fetterová A, Letá M, Olšan J. 2022. Sen o zeleném ráji Historické oranžerie, sbírkové skleníky a sortimenty rostlin s těmito stavbami související na území ČR. Mendelově univerzita v Brně, Brno.
7. Křesadlová L, Kopecký E, Olšan J, Chvosta E, Fetterová D, Janál J. 2015. Rostliny v nádobách a stavby pro jejich přezimování v památkách zahradního umění. Národní památkový ústav, Praha.
8. Nováková A, Skružná J, Smržová E. 2020. Pelargonie. Botanická zahrada hl.m. Prahy, Praha.
9. Otruba I. 2011. Krásy Francouzských zahrad. Masarykova univerzita, Brno.
10. Pavlátová M, Ehrlich M, Bartlová N. 2004. Zahrady a parky jižních Čech. Nebe s.r.o, Praha.

4.3 Internetové zdroje

1. AVIS-RIORDAN K, ROYAL BOTANIC GARDENS KEW. Secrets of the Temperate House. [online]. © 2019 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.kew.org/read-and-watch/secrets-kew-temperate-house>
2. AVIS-RIORDAN K, ROYAL BOTANIC GARDENS KEW. The secrets of the Princess of Wales Conservatory. [online]. © 2019 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.kew.org/read-and-watch/princess-of-wales-conservatory-secrets-facts>
3. BELVEDERE. Architecture Lower Belvedere. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.belvedere.at/en/architecture-lower-belvedere>
4. BELVEDERE. History Belvedere. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.belvedere.at/en/history-belvedere>
5. BUILDING CONSERVATION. The Exotic Garden: The Restoration of the William and Mary's Lower Orangery Garden. [online]. © 2019 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.buildingconservation.com/articles/exotic/exotic.html>
6. CASTLES AND PLACES OF THE WORLD. History of Charlottenburg Palace. . [Online]. 2024. [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <http://www.everycastle.com/Schloss-Charlottenburg.html>
7. FROM RO PLACE TRAVEL. How an Orangery Palace was built in Potsdam. [Online]. 2024 [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://fromplacetoplace.travel/germany/brandenburg/potsdam/orangery-palace/>
8. GRULICH V. 2012. BOTANY: Pelargonium triste L'Hér.-pelargonie smutná/pelargónia. [online]. [citováno 2023-8-21]. Dostupné z: <https://botany.cz/cs/pelargonium-triste/>
9. HOSKOVEC L. 2007. BOTANY: Agave americana L. - agáve obecná. [online] 2007 [citováno 2023-8-21] Dostupné z: <https://botany.cz/cs/agave-americana/>

10. CHATEAU VERSAILLE. The orangery. [online]. ©2024. [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://en.chateauversailles.fr/discover/estate/gardens/orangery#the-building>
11. JENNINGS G, &SWARANKER K, 2024. WIKI CZ. Světová výstava 1851. [online]. [citováno 2023-9-21]. Dostupné z: https://czwiki.cz/Lexikon/Sv%C4%9Btov%C3%A1_v%C3%BDstava_1851#V%C3%BDz_namn%C3%A9_expon%C3%A1ty_a_vystavovatel%C3%A9
12. KLASSIK STIFTUNG WEIMAR. Orangery Belveder. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.klassik-stiftung.de/en/belvedere-castle-and-park/orangery/>
13. KŘESADLOVÁ L, LETÁ M. Historické oranžerie a sbírkové skleníky na území ČR, jejich typologie a památkové hodnoty. [online]. 2021 [citováno 2023-5-21]. Dostupné z: https://ubz.zf.mendelu.cz/wcd/w-zf-ubz/projekty/naki-dg18p02ovv007/nmap-historicke-oranzerie/nmap04_historicke_oranzerie-popis_metod_a_vysledku.pdf
14. MUSEUMS PORTAL BERLIN. Orangery Palace. [Online]. 2024 [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://www.museumportal-berlin.de/en/museums/orangerieschloss-im-park-sanssouci-stiftung-preuische-schlosser-und-garten-berlin-brandenburg/>
15. ORANGERIE CHARLOTTENBURG. Orangerie charlottenburg. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://orangerie-charlottenburg.com/>
16. ÖSTERREICHISCHE BUNDESGÄRTEN. Großes Palmenhaus Schönbrunn. . [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.bundesgaerten.at/schlosspark-schoenbrunn/das-grosse-palmenhaus.html>
17. PRAŽSKÝ HRAD PRO NÁVŠTĚVNÍKY. Nová Oranžerie v Královské zahradě. [Online]. [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/kultura-na-hrade/program/nova-oranzerie-v-kralovske-zahrade-10390>

18. PRAŽSKÝ HRAD PRO NÁVŠTĚVNÍKY. Oranžerie. [Online]. [Citováno 2024-4-6].
Dostupné z: <https://www.hrad.cz/cs/prazsky-hrad-pro-navstevniky/zahrady/oranzerie-10319>
19. SANSSOUCI PARK POTSDAM. Orangery. [Online]. 2024 [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://www.potsdam-park-sanssouci.de/orangery.html>
20. SCHLOSS SCHÖNBRUNN IMPERIAL LIVING. Orangery and Citron house. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.schoenbrunn.at/en/about-schoenbrunn/gardens/tour-through-the-park/orangery>
21. SCHÖNBRUNN IMPERIAL LIVING MEETINGS & EVENTS. History of the Orangery at Schönbrunn. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.schoenbrunnmeetings.com/en/orangery/history>
22. SCHÖNBRUNN PLACE CONCERTS. The Schönbrunn Palace Orangery in Vienna. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.palaceconcertsvienna.com/en/venue/schoenbrunn-orangery>
23. STIFTING PREUßISCHE SCHLÖSSER UND GÄRTEN BERLIN-BRANDENBURG [SPSG]. Orangerieschloss Kübelpflanzen und italienische Meister. . [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.spsg.de/schloesser-gaerten/objekt/orangerieschloss/>
24. STIFTING PREUßISCHE SCHLÖSSER UND GÄRTEN BERLIN-BRANDENBURG [SPSG]. Charlottenburg Palace–Large Orangery. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.spsg.de/en/rental-locations/eventlocation/charlottenburg-palace-large-orangery/>
25. STIFTING PREUßISCHE SCHLÖSSER UND GÄRTEN BERLIN-BRANDENBURG [SPSG]. *Charlottenburg Palace–Large Orangery*. [online]. © 2024 [citováno 2024-3-21]. Dostupné z: <https://www.spsg.de/en/rental-locations/eventlocation/charlottenburg-palace-large-orangery/> V textu: Dle berlínské organizace SPSG (© 2024)

26. ŠÁRKOVÁ, V. 2010. *Zahrady Rudolfa II.* [Bakalářská práce]. Univerzita Karlova v Praze, Praha. [Online]. [Citováno 2023-10-6]. Dostupné z: <https://dspace.cuni.cz/handle/20.500.11956/36822?show=full>
27. ÚSTAV BIOTECHNIKY ZELENĚ. Historické oranžerie a sbírkové skleníky na území ČR, jejich typologie a památkové hodnoty. [online]. [citováno 2023-8-20]. Dostupné z: https://ubz.zf.mendelu.cz/wcd/w-zf-ubz/projekty/naki-dg18p02ovv007/nmap-historicke-oranzerie/nmap04_historicke_oranzerie-popis_metod_a_vysledku.pdf
28. ZÁMEK DOBŘÍŠ. Oranžerie. [Online]. [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://www.zamekdobris.cz/oranzerie/>
29. ZÁMEK LEDNICE. Skleník. [Online]. [Citováno 2024-4-6]. Dostupné z: <https://www.zamek-lednice.com/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/780-sklenik>
30. ZEMĚ SVĚTA. Zámecký skleník v Lednici. [Online]. © 2024 [Citováno 2024-4-8]. Dostupné z: <https://www.zamek-lednice.com/cs/informace-pro-navstevniky/prohlidkove-okruhy/780-sklenik>

5 Seznam použitých obrázků

Obrázek 1: Vzhled Labutího krku oranžerie v Dobříši	13
Obrázek 2: Křišťálový palác v Londýně	29
Obrázek 3: Dobová oranžerie za Ludvíka XIV.....	31
Obrázek 4: Oranžerie v zámeckém komplexu Charlottenburg	33
Obrázek 5: Interiér oranžerie v zámeckém komplexu Charlottenburg	31
Obrázek 6: Oranžerie v Sanssouci parku	35
Obrázek 7: Oranžerie v zámeckém parku Belvederu	37
Obrázek 8: Interiér oranžerie v Belvederu	38
Obrázek 9: Oranžerie v parku Schönbrunn	40
Obrázek 10: Palm House v zámeckém parku Schönbrunn	41
Obrázek 11: Interiér Palm House v zámeckém parku Schönbrunn	41
Obrázek 12: Oranžerie Hampton Court	42
Obrázek 13: Temperate House v Kew Gardens	44
Obrázek 14: Interiér Temperate House v Kew Gardens	45
Obrázek 15: Princess of Wales Conservatory	46
Obrázek 16: Interiér Princess of Wales Conservatory	46
Obrázek 17. Oranžerie v Královské zahradě	47
Obrázek 18. Interiér oranžerie v Královské zahradě	48
Obrázek 19. Oranžerie v zámeckém parku zámku Lednice.....	49
Obrázek 20. Interiér oranžerie v Zámeckém parku Lednice.	50
Obrázek 21: Oranžerie v zámeckém parku Dobříš	51
Obrázek 22: Interiér oranžerie v zámeckém parku Dobříš	51
Obrázek 23: Oranžerie v Květnaté zahradě v zámeckém komplexu Kroměříž	53

